

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 15.

Ljubljana, dne 12. aprila 1929

Leto III.

Ante Gaber

Rihard Jakopič

O Jakopiču pišejo že trideset let. Nobenega slovenskega umetnika še niso tako pobijali in nobenega še niso tako hvalili. Prav tako je z njim kakor s Cankarjem Samo, da se je Cankar

že srečno izmuznil jubilejem, revežu Jakopiču pa preti popularnost z Dani-
lovo usodo. Šele šestdeset jih ima, pa
že taka slava. Sedaj bo pa šlo kar po
vrsti, ker je mož še trden in ima na

Rihard Jakopič (Risba kiparja N. Pirnata)

men tudi ostati. Krakovčana tako ni kraj, če ga ne zadene kap ali ne utoni.

Je pa Krakovčan najčistejše pasme in se je tako rekoč rodil v kadi za kisl zelje. Ta atmosfera konservira. In tam na Mirju pri Matevžetu so bile vedno največje kadi; pa je iz njih izlezel tudi največji Krakovčan. Ko je ogledal iz kadi, je videl na eni strani v pajčolane meglic zavite topole ob Gradaščici, ko se je obrnil, pa pod vrtoom tisto staro, sto in stoletja staro Marijino znamenje in tisočletni rimski zid. Stari čolnarji, možaki, ki so v mladosti popivali s cekini, in ribiči ter zeljarji, salatarice in branjevke, vsi ti napol solidni in napol pustolovski ostanki gospodskim škricem vedno sovražne rase in pa križevniška komenda ob Mirju z vedno zelenimi vrtovi, so morali roditi romantičnega bohema.

Med prvimi njegovimi slikani je bila »Izgubljena duša«, v mrak ogrnjena postava s svetlim stiletom v roki.

Trideset let.

Rihard Jakopič stoji v solncu — še vedno z jeklom v roki. Izgubljeni duši tulijo: Hosana!

Tudi »Noč« je bila med prvimi. V črni temi črne koče in svetlo, krvavo okno.

Trideset let.

Kjer so bile koče, stoji Jakopičev paviljon in Narodna galerija, skozi visoka okna Narodnega doma valovi jarka luč slovenske umetnosti.

Pred tridesetimi leti se je mili slovenski narod zgrozil. Izgubljene duše so si s stileti sekale pot iz temnih ulic noči. Grohar, Jakopič, Jama, Sterneni. Vesel so se krobotali v obraz ogorčenemu in razjarjenemu rodoljubarstvu, ki je vso umetnost smatralo le za svojo dekle in štafažo. Huda zmeda je bila takrat, ko sta prihrumela Cankar in Župančič in je jela trgati jezove »Sava«.

Danes pa udrihajo vse muzike tuš. No, seveda, kjer svira dosti muzikantov, tuli tudi dosti psov.

Saj tudi drugje niso sprejeli impresionizma z ovacijami, poreče kdo. Res, in vendar ni tako. Tam zunaj so umetnostna vprašanja reševali umetniški krogi, publika je pa sedela na galeriji in se zabavala, češ, kaj pa imamo od umetnosti, — samo luknje v zidu. Vedno je pa plačevala vstopnino v ta teater in aplavdirala, pa če je zmagoval kdorkoli. Še kakšne zidove so jim postavljali, samo da so slikarji lahko

zabijali žeblje vanje in obešali slike! Pri nas so bili pa tedaj še vsi preverjeni, da je umetnost stvar juristov in filologov, kakor politika. Teologov ne omenjam, ker imajo še danes prav. Skoraj verjeti ne moremo več, da so komaj minuli časi, ko je bilo vse politika. Deloma je še tako, kdor verjame. To je zato, ker nas je tako malo, da bi lahko vsi mlatili pod enim mernikom, če bi bil dosti velik.

V ta mernik se pa ni dala zajeti »Sava«. S poljan so prižuboreli studenci in s hribov so prihrumeli hudourniki, da so popokali obroč.

Če človek misli nazaj v ta leta, ki so tako naglo minula, se mora popraskati. Hitro je šlo od mernika do obzorja. Zdrava sorta smo!

Vsak je storil svoje, med prvimi pa umetniki. Kdo jih je klical in jih združil v »Savo«? Ne vem, čeprav sem bil vedno med njimi. Tudi sami ne vedo. Jakopič? Ne. Grohar? Ne. Skupaj so bili, pa je bilo. Brez Vesela bi je ne bilo in ne brez Sternena in Jame, Bernekerja. Seve, čez noč ni postala, na dan je pa pribučala šele pred pet in dvajsetimi leti pri Miethkeju na Dunaju. Tako je ta zavratna svojat ogoljufala svoj mili narod, da se je brez njegovega dovoljenja rodila in krstila na tujem in ni šlo drugače, kakor da je z žegni svetske kritike in s priznanjem dunajskih ekscelenc požegnana »Savo« sprejela domovina s slavonspevi najiskrenejše hinavščine in s spoštovanjem najprezirljivejše nevoščljivosti. Torej, zmagoslavna »Sava« je bila v Ljubljani sprejeta z navdušenjem.

Kriv je bil vsega Jakopič.

Že prej so imeli na sumu zalega moža. Ali bil je iz dobre purgarske hiše in kdo bi bil pričakoval da se bo tako spridil. Še pred maturo je pustil realko in nič več ni delal. Samo slikal je — postopal. Koliko sveč in koliko olja je pogorelo pred Materjo božjo v znamenju pod vrtoom, oče je pa klet. Namenjeno je bilo in šel je na Dunaj na akademijo, potem pa v Monakovo k Ažbetu. Deset let je bil gori pri njem ali je pa pohajal po Mestnem logu, ob Gradaščici in Malem grabnu, še preden je zvonilo dan pa prav do temnega večera. Po kavarnah je posedal in pe oštarijah z drugimi takimi. Svoje društvo so ustanovili in naredili Jakopiča za tajnika, potem pa so imeli razstavo v Mestnem domu. Kakor Sokolcem so tega imenitnega leta 1900. našim umet-

nikom deklamirali, prepevali in godli in še celo poseben vlak je pripeljal Tržačane na I. slovensko umetniško razstavo, na II. leta 1902, jih pa ni bilo več, za njo je bilo pa kmalu tudi po Slovenskem umetniškem društvu, ker ga je branil narod kakor punčico v očesu, da bi ne bili ostali upodabljajoči umetniki v njem. Ni dosti manj, kalo, pa bi bil dr. Miljutin Zarnik ob službo, ker se je zavzel za Jakopičevega prijatelja, naj ostane v društvu.

Spet je bil vsega kriv Jakopič. Ali njemu še do živega ne moreš. Ne kreš ga se in ne togoti in ne reče ti žale besede, da bi ga tožil, kaj šele, da bi udaril in bi ga lahko gnal pred sodnika. Ne moreš mu blizu, ker se ti vedno le prijazno smehlja in prijazno govori, kakor bi rožice sadil. Iz kože bi človek skočil! Upornik in revolucionar, na videz pa krotak kakor nedolžno jagnje. Potuho ima od doma, da še beračit ne pride... Nikjer, prav nikjer ga ni mogoče prijeti.

Z Jamo slika okrog Stranske vasi pri Dobrovi, da še romarji niso varni pred njegovimi strašnimi barvami. Nikdo še ni videl takih barv. Jakopič jih je prvi.

Pomlad l. 1901. ga je vzela in Ljubljani je odleglo, ker je vedela, da je v Hrvatskem Zagorju. Ko se je vrnil, so pa vsi puntarski umetniki nastopili v Narodnem domu na II. umetniški razstavi. Publika njih predrznega izzivanja ni mogla več prenesti in jih je gosposko ignorirala. Oni pa njo, kakor bi je ne bilo. Dostopni niso bili najrazsodnejšim nasvetom, kako naj slukajo, da jih bo hvaležni narod slavil. Kar se življenja tiče, je vseeno, saj smo pri nas vajeni pesnikov in pisateljev ter umetnikov, ki žive kakor lilije na polju in jim ni treba jesti. Njim pa še slave niso privoščili.

Po razstavi se je Jakopič preselil v Škofjo Loko, ki je bila že vajena Šubičev in Groharja in njihovih posebnosti. Radi so ga imeli Ločani, ker ni bil škric in se je z vsakim pomenil po domače. Čez 25 let je že, ko je bil prvič pri svojih brezah na gričku nad Papirnico pa med gabri ob poti v Črnogrob. Varno hranijo kmetje njegova začeta platna, ker vedo, da se bo še vrnil prijazni gospod, ki ima tako dobre oči in tako mehak glas. Jakopič je pa pozabil na platna, le ljudi se še vseh spominja, kakor oni njega. »Vedno bolj zal je, čeprav ima belo brado,« mi je dejala

Micka na Peščenem hribu. In ko pri Grogovcu zagledajo široki klobuk na griču ter zavihra bela brada med brezami, pravijo: »Ajda je v najlepšem cvetju«. Vsako leto stopi tja gori, kakor bi jo prišel blagosloviti.

Čudne so duše naroda, ali vendar se mi zdi, da bo tam gori stala bela cerkvena, notri v oltarju pa svetnik z dolgo brado in plavimi očmi, patron ajde in brez, praproti, resja in jančkov, zaščitnik Sorškega polja. Njemu ob strani pa dolgi Janez zoper črne kože in za fantovanje, na drugi strani pa Matjež za godeško stran in za lahko srce.

Na jesen l. 1903. je šel v Prago na akademijo k Hynaisu, pa ga je že prva pomlad l. 1904. prinesla k meni na Dunaj. Z Groharjem sva ga že komaj čakala, ker je bilo za razstavo že vse dogovorjeno. Vse, ali vendar je moral biti Jakopič zraven. Moral. Pomagala sta Berneker in Žmitek in dali so si ime »Sava« ter odprli razstavo.

Uspeh je bil prevelik, da bi ga bili mogli pojmiti. Jakopič je gledal Groharja in Grohar Jakopiča: Ali smo res tisti, ki toliko pišejo o njih... in ne verjetno sta zmajevala z glavama. Grohar se je izgubil in tri dni ga ni bilo od nikoder. Kakor bi se mu sanjalo...

Po Sloveniji je zašumel papirnatj gozdič in utihnil. Tudi kakor v sanjah.

Čeprav je bil Jakopič vedno odločen nasprotnik društev in organizacijskih spon, ga je klub »Sava« vendarle vedno smatral za svojega reprezentanta. Snóvala so se društva, ki Jakopič ni hotel niti pristopiti vanje, pa vendar so ga slovenski umetniki vedno imeli za svojega stalnega predsednika. Bil pa ni samo predstavnik in zastopnik umetnikov, temveč reprezentant tiste umetnosti, ki jo je na Dunaju tuja kritika priznala za slovensko in proklamirala njeno samostojnost.

Če je Jakopič po milosti naroda, od Boga poslani ali samozvani vodja slovenskih umetnikov, je čisto vseeno: on je! Nikdar ni stopil koraka nazaj in še vedno gre naprej.

S Sternenom sta v Ljubljani ustanovila slikarsko šolo, ki je zapustila tako globoke brazde na naši umetnostni nivi, da ne bodo nikdar izglajene. V brazde vsejano zrno še danes rodi bogato.

Šedem dolgih let umetniki niso mogli pokazati svojih del v domovini.

Zato je Jakopič sezidal svoj razstavni paviljon in ga odprl 1. 1909. s III. slovensko umetnostno razstavo.

Od tedaj ima slovenska umetnost svoj dom.

Med tem časom je Jakopič slikal in razstavljal na tujem. Ob kronanju kralja Petra je aranžiral razstavo v Beogradu, kjer so bolgarski, srbski, hrvatski in slovenski umetniki prvič manifestirali jugoslovensko solidarnost na ta način, da so soglasno odbili mamljivo vabilo madžarske vlade, naj preneso razstavo v Sarajevo in tako para-

razstav ni bila prirejena brez Jakopičevega sodelovanja, ogromno večino jih je pa priredil ali vsaj aranžiral sam. Koliko mu je njegovo prvaško stališče neslo, dokazuje že dejstvo, da mu je pošlo premoženje in je moral paviljon prodati 1. 1923. mestni občini ljubljanski.

Jakopič je vedno mislil in se trudil za slovensko umetnost, da bi jo svet spoznal in pravično ocenil. Da bi se pa potrudil in priredil svojo kolektivno razstavo doma ali na tujem, ki bi izzvala tujo kritiko, da potrdi domačo

Rihard Jakopič: Cvetlice

lelizirajo politični uspeh razstave v Beogradu. Za tedanje čase velikanske nakupe jim je ponujala madžarska vlada, a Slovenci so raje stradali. Kralj Peter je Jakopiča odlikoval z redom sv. Save III. r. L. 1906. je razstavil na II. jugosl. umetniški razstavi v Sofiji, ki je za njo v domovini vse pripravil. Potem se je pa udeležil s svojimi deli, ki so povsod vzbujala senzacijo, vseh razstav doma in na tujem, kjer so izločili slovenski umetniki. Nobena teh

sodbo o njem, pa Jakopič še ni imel časa. Vse zbehan in obupan je, ker se je zavezal za svoj jubilej pokazati kolektivno zbirko svojih del. Nič še ni gotovega, da jubilaht pred slavo ne uide v pustiv. »Ni došti, da me obračajo in ogledujejo od vseh strani, šo sam sem jim moral pisati,« grenko vzdihne in se zasmili samemu sebi, ubogi slavljeneč, potrpežljiv kakor ovca. »Oh, kaj lepše je bilo pred 25. leti!« se čmeri ves vdan v voljo božjo in

aranžerjev proslav. O, Jaka, Jaka, kje je korajža, ki jo imaš toliko za druge... Kar zrojil bi in hud bi bil rad, strašno hud, da bi vse trepetalo in bežalo pred njim. Grozansko se mu naježe obrvi, oči se bliskajo, iz prs za-grmi in divje vzdigne roko — ali roka se znosi le nad naježeno grivo in vse je dobro. Saj vendar Jakopič še nikdar

ni bil hud. Ni za to. Gre vendar ~~safra~~ za njega in mož je že vsega vaje. Še jubilejev se bo moral privaditi.

Ko že pišem o njem, bi prav za prav moral napisati tudi kaj o njegovi umetnosti in o njegovih slikah. Pa mi je mojster dejal: »Kaj boš pisal, podobno so za gledat, ne pa za opisovat!«

Prav ima.

Rihard Jakopič: Pokrajina

Frederic Boutet

Avtosugestija

Halpherson, slavní profesor eksperimentalne fiziologije, se je naslonil z rokama v žepu na kamin svoje sobice, obrnil svojo veliko, gladko obrito glavo proti svojim slušateljem in obstal z očmi na anatomu Jeffriesu in na biologu Moffatu.

Govoril je mirno, s poudarkom vsake posamezne besede:

— Dovoljujem si vaju prositi, da prideta k meni in da prisostvujeta opasnemu poskusu, ki bi mnogo izgubil na interesantnosti, če ne bi se izvršil pred pričami. Za omejene ljudi pomenja eksperiment napor, ki se ne da prenesti, vendar pa je njegov rezultat važen za vse človeštvo. Ali gres-ta z menoj v laboratorij?

Jeffries in Moffat sta stopila naprej. Bila sta Halphersonova prijatelja in

zaupnika — kolikor je Halpherson sploh imel prijatelje in zaupnike. Med šestimi očmi jima je profesor razodel, da pripravlja izredno zanimiv poskus. Povabil ju je, naj prideta k njemu točno ob desetih zvečer, na kar sta oba pristala. Halpherson je dejal, da se mora eksperiment izvršiti zvečer, da ne bi podnevi nastal morebitni skandal.

Električne žarnice so sijale izpod stropa po vsem laboratoriju. Jeffries in Moffat, ki sta bila točno ob dogovorjenem času na mestu, sta takoj ob vstopu opazila v laboratoriju široko kad, napolnjeno z vodo, iz katere se je dvigala para. Tik kadi je sedel moški, oblečen samo v košuljo in platen hlače. V obraz je bil bled kakor smrt in se je tresel po vsem životu.

Roki je imel na sklepih zvezane s tenko, ali čvrsto verižico. Čuval ga je črnc, Halphersonov sluga, ki je bil svojemu gospodarju vdan kakor pes.

Profesor je izpregovoril:

Gospoda, mož, ki ga vidite tukaj, me je sinoči napadel na ulici z namenom, da me oropa in ubije. Napad se mu ni posrečil. (Pri teh besedah je Halpherson odprl jopič in pokazal na brazgotino pod vratom.) Sunil sem ga v čeljust, in sem ga, kakor velijo boksarji, »uspavala«. To se je trenutkoma odigralo pred durmi moje hiše. Napadalec sem takoj po činu s pomočjo sluge odnesel v stanovanje. Počakal sem, da se je osvestil, potem sem ga temeljito izprašal. Priznal je vse: da me je hotel izropati in po potrebi celo ubiti. Piše se Watson in je razbojnik, ki je bil že večkrat obsojen na smrt, a je vselej ubežal. Dolžnost mi veli, da bi ga moral izročiti oblasti, odnosno rahlju.

Halphersonove besede so se težko dojmile vseh štirih: anatomu, biologa, zločinca in sluge. Watson je drhtel po vsem telesu. Profesor pa se ni zmenil za njegovo bojazen, marveč je govoril dalje:

Napadalec je obsojen vsekakor na smrt. Znano vam je tudi moje zavze-manje, da bi se na smrt obsojeni zločinci prepustili znanstvenikom za učne eksperimente. Teorija in praksa pa gresta tu še vsaka svojo pot. Zaradi moje zahteve me napadajo i juristi i nasprotniki mojega teoretičnega znanja. Srečen slučaj mi je naklonil človeka, na katerem lahko izvršim zaželeni poskus. Govoril sem o tem z Watsonom samim. Predlagal sem mu naslednje: Če izdrži moj poskus, ga izpustim na svobodo, mu oprostim napad name in povrh dobi še nakazilo na deset tisoč dolarjev, da lahko začne novo življenje. Eksperiment pa je opasen in se tudi lahko konča s smrtjo. Za tole gre: napravil sem serum, ki po moji sodbi lahko nadomesti človeško kri. Svojega izuma pa še nisem praktično preizkusil na živem bitju. Ker smatram, da je moj serum celo dragocenejši od človeške krvi, sem izbral Watsona za poskusnega moža, na katerem naj bi moj izum izpričal svojo življensko silo. Eksperiment z Watsonom bo pokazal, če imam prav ali ne. Watson bo stopil v kad, jaz mu bom odprl žilo na roki in bom počakal, da mu odteče kri. Ko bo že nekaj minut mrtev, mu bom v žile vbrizgal moj

serum, ki bo njegov organizem obnovil in ga poživel s še večjo energijo.

Zločinec je požiral debele sline in rekel:

— Gospod profesor me je obvestil o vsem in jaz sem z vsem sporazumen.

— Vendar, se je oglasil biolog Moffat, dovolite mi pripombo: eksperiment se lahko konča s smrtjo. Takšne mu činu ne bi hotel prisostvovati. Izvršili boste ali umor, če se poskus dobro izteče, pa bo zločinec zopet na svobodi.

— Če se izteče dobro, je segel v besedo Watson, bom delal pokoro za svoje grehe makar v kamnolomu. Poskus je dovolj strašen.

— Res je, je pripomnil Halpherson, doživeli boste strašno reč. Strah pred smrtjo, ki se ne da primerjati z nobenim drugim občutkom človeka v pogledu groze. Tako, upam, ne boste svojega življenja nikoli več postavili na kocko. Kar pa se tiče moje odgovornosti do družbe, menim, da se policija ne bo zanimala posebno za usodo gospoda Watsona, če bi izginil. Vse drugo pa ima vsak sam pred seboj, dragi Moffat! Premislite se torej hitro: ali ostanete, ali odidete?

Nastala je tišina. Moffat je bil ves blede in je nekaj časa okleval. Naposled je izjavil, da ostane. Tolažil se je z mislijo, da bo Watson, če poskus ne uspe, umrl lepe smrti v primeri s tem, kar bi storil z njim rabelj.

Črnc, Halphersonov sluga, je nato pomagal Watsonu stopiti v kad. Šele ko je zločinec počenil v vodo, mu je razvezal roki. Tiščal pa ga je k tlom, da ne bi se skušal dvigniti in uiti. Pristopil je Halpherson, prijel moža za roko in rekel:

— Ali ste pripravljeni? Ali se nameravate med poskusom upirati? Po-vejte to takoj, pozneje bo prepozno!

Zločinec je izjavil:

— Pripravljen sem na vse. Nada-ljujte!

Zaprli je oči in v laboratoriju se je jasno slišalo, kako so mu zašklepetali zobje. Halpherson je vzel lanceto, dregn timer v zapestje, da se je Watson stresel, nato pa je potisnil roko v vodo.

Obrnivši se k anatomu in biologu, je nadaljeval:

— Gospoda, potek procesa vama je dobro znan. Žila bo začela najprej urneje utripati; kri bo tekla in odtekla; pacijenta se bo polotila vrtoglavost,

pred očmi mu bodo utripale zvezde, žejalo ga bo in na kraju se bo onesvestil.

Pomolčal je za trenutek. Pritisnil je s palcem na žilo Watsonovega zapestja in je štel udarce. Potem je vzel v roko cev iz gumija in neko zdravniško pripravo ter jel meriti krvni tlak. Navzlic temu, da sta bila i Jeffries i Moffat vajena takih prizorov, sta oba drevencela. Polotila se ju je strahovita razburjenost. Črnc pa je stal poleg kadi in je pazil na vsak migljaj svojega gospodarja. Halpherson je miroval. Gledal je samo v vodo, kjer je Watson vzdihoval, stiskal zobe in tiščal zaprte oči. Napravljaj je vtis mrtveca. Voda je bila kmalu vsa rdečkasta.

— Žila utripa čedalje nagleje, krvni tlak postaja šibkejši! je dejal Halpherson po kratkem premolku.

— Zejen sem, se je takoj za njim oglasil Watson. Profesor je dal črncu znamenje, naj položi zločincu na ustnice citriono. Čula sta se še dva vzdih — minute pa so postajale strašno dolge in mučne.

— Žila jedva še utriplje, je mrmral Halpherson. Takoj bomo na cilju.

Watson je govoril presekano:

— Vrti se mi v glavi...

Njegov glas je bil mrtvaški, brez zvoka. Nato je odprl oči, buljil pred se in ni ničesar več videl. V obraz je bil bled kakor vosek.

— Nočem več, nočem več... je še izdaval in se hotel dvigniti, toda črnc ga je potisnil zopet navzdol.

— Nezavest že nastopal je dejal Halpherson. To je konec.

— Ne še, ne še... je slabotno mrmral Watson in hropel v kadi ter skušal vstati, pa ni več mogel. Zdrsnil je nazaj v rdečo vodo in glava mu je omahnila v stran, ustnice pa so izgubile še tisto malo barve, ki so jo kazale malo prej. Z naporom je skušal še parkrat odpreti oči — toda moči, da bi to izvršil, ni imel več.

Onesvestil se je popolnoma, je dejal Halpherson. V njegovem telesu ni niti kapljice krvi več...

Anatom Jeffries je stopil h kadi.

— Saj to je konec, pravcati konec. Dvignimo ga iz vode! Počakajmo pet minut, potem pa mu vbrizgajte serum. Neverjetna smelost! je dejal, ozrši se v obraz Watsona, ki je bil popolnoma brezgiben. Ne veste profesor, kako všeč bi mi bilo, če bi se vaš poskus

obnesel! V enem dnevu ste slaven mož, dragi Halpherson!

Fiziolog se je smehljaj:

— Dragi anatom, poskus je že uspel...

Moffat ga je začudeno pogledal.

— No, da, saj sem vam povedal... Eksperiment se je obnesel. Dosegel sem vse, kar sem nameraval. Vseskup je namreč bila samo — avtosugestija...

Moffat in Jeffries sta se spogledala.

— Da, da... je govoril Halpherson. Vajina navzočnost v laboratoriju je bila samo moj režijski trik... Pomagala je držati Watsona v napetosti. S tem poskusom sem hotel samo ugotoviti, kako daleč seže tako zvani »nervozni vplivi«. Le poglejta! Možu, ki leži v kadi, vobče nisem odprl žile. On si je to samo utvarjal in je imel isti vtis kakor vidva, samo z razliko, da je bil neposredno prizadet, med tem ko sta vidva samo od strani opazovala proceduro.

Halpherson je prijel Watsona za roko in mu je potipal žilo. Bila je podobna, da leži zločinec še vedno v nezavedi, zakaj njegov obraz je bil brezgiben.

Profesor pa je tolmačil dalje, kakor da predava slušateljem:

— Le glejte! Niti sledu o krvi... Z lanceto sem Watsona komaj pičil, ne da bi mu bil odprl žilo. Istočasno sem pritisnil na ampulo v kadi, da je voda pordečila. Vidite, vse občutke sem mu diktiral, on pa je bil uverjen, da mu res puščam kri. Bila sta priči, kako je čutil vse, kar sem mu napovedal. Vse — do nezavedi, ki v nji še sedaj leži. Izredno zanimiv poskus!

»...ki je celo bolje uspel, kakor si predstavljatelj je dostavil Moffat. Pregledal je bil namreč pacienta in ugotovil, da je Watson — mrtev.

— Ah kaj, je zamrmral Jeffries. Saj je bil vendar zločinec.

Halpherson je pristopil k Watsonu in je prebledel. V laboratoriju je zavladala mučna tišina.

Dr. B. Škerlj

Moški in ženska

Ali je ženska manjvredna?

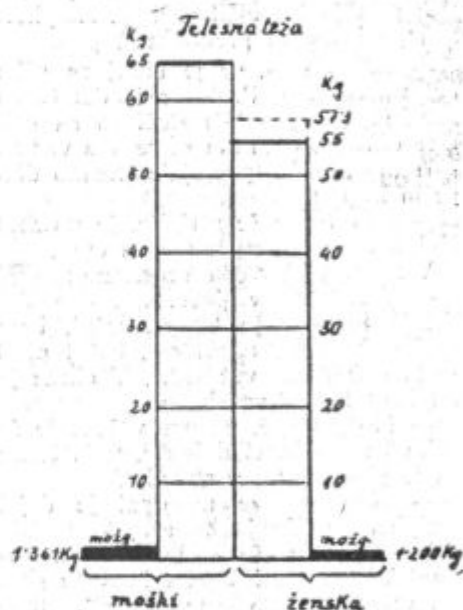
Odkar se človek zaveda, obstoji problem razmerja med obema spoloma. Na tem mestu pa ne bomo razpravljali zgodovine tega razmerja, temveč nameravamo osvetliti ta tudi danes prav aktualni problem s kolikor moči objektivno lučjo biologije, predvsem pa antropologije.

Vprašanje razmerja ženske do moškega je postalo posebno pereče v novjšem času, odkar so začeli govoriti o emancipaciji žene. Ženska je postala moškemu »nevarna konkurentka« v najrazličnejših poklicih. — Problem je dobil socialen, naposled pa celo političen značaj. Bojevali so se (in se bojujejo še dandanes) z vsemi sredstvi: »ogražen« moški za dokaz inferiornosti (manjvrednosti) žensk, ženske pa za dokaz nasprotnega. Poglejmo sedaj, ali ima ta ali druga struja kako ekzaktno podstavo!

Glavno, po mnenju moških uničujoče merilo je, da ima ženska manj možgan. To je res: celo v primeru s celotno telesno višino jih ima manj. Toda naj nam služi povprečna razlika, ki znaša v Evropi 120 g. kot dokaz ženske manjvrednosti? Ali lahko to znanstveno utemeljimo? Predvsem moramo pomisliti, da potrebuje ženska manj možgan, ne morda zato, ker manj misli ali ker ni tako inteligentna, temveč ker ima manjšo maso inervacije potrebnih mišic, zato pa več polnilne snovi (toliče). Na to dejstvo je opozoril n. pr. znameniti antropolog in anatom Th. Mollison. In še na drugo stvar treba paziti, namreč, da matematično ni dopustno primerjati enodimenzionalno črto (višino) s tridimenzionalnim telesom (težo). Primerjati bi smeli torej le težo možgan s težo telesa. Tu pa se nam pokaže kaj hitro, da je razmerje drugačno! Ženska ima namreč v razmerju k svoji telesni teži težje možgane nego moški. Teža možgan je pri 25-letnem moškem 2.16% celotne telesne teže (66.2 kg), pri 25-letni (54.8 kg teži) ženski pa 2.23%. Dalje: na 1 g možganske teže odpade pri moškem (v istem primeru) 46.3 g telesne teže, pri ženski pa le 44.8 g. Topinard je izračunal za 11.000 možgan evropskih prebivalcev srednji teži: za

moškega 1361 g, za žensko 1200 g. Ako ti teži primerjamo s srednjo celotno težo moškega (65 kg) in ženske (55 kg), potem dobimo na 1 kg možgan za prvega 47.76 g telesne teže, za drugo le 45.83 g.

Vprašanje je, ali smemo iz tega sklepati na višjo inteligenco ženske? Ne, tudi te številke nam ne povedo veliko, kajti celotna teža se razlikuje pri obeh spolih veliko bolj nego teža možgan.

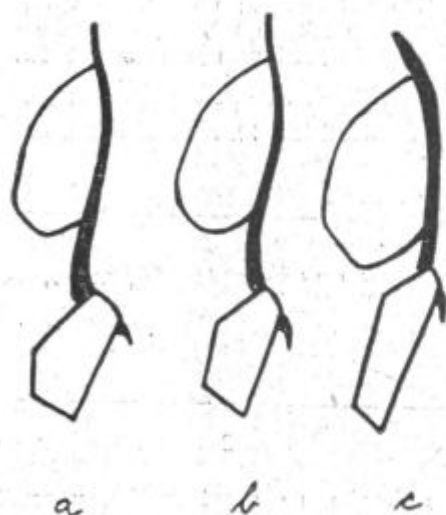

Sl. 1.

Predstavimo si le: moški, ki tehta 65 kg, ima lahko prav toliko možgan, kakor oni, ki tehta 150 kg, ker je drugi pač toliko bolj tolst in ima tolička za razmerje možganske teže k telesni le majhno vlogo. Sl. 1. nam kaže razmerje možgan k celotni teži in koliko bi morala tehtati ženska, da bi ustrezali njeni možgani moškemu razmerju: tehtati bi morala 57.3 kg. Mali možgani (ki opravljajo zgolj vegetativne funkcije) so pa pri ženski razmeroma za 0.2 % težji nego pri moškem: ta »plus« je morda v zvezi z nošnjo ploda in porodom.

Preden pa preidemo na vrednotenje vseh doslej navedenih dejstev v duševnem oziru, moramo še na kratko pregledati glavne somatične (telesne) znake obeh spolov, ki bi se dali izrabit v propagando za ali proti inferijornosti ženske.

Ženska je vobče bolj okrogloglava, znak, ki se javlja v človeški genetiki kot gospodovalen ter ga smatramo naprednim. Okroglejša glava nudi pri isti uporabi kostne spovi več prostora za možgane in potrebuje za svoje balansiranje na najvišjem koncu pokončne hrbtenice manj mišične mase nego bolj podolgovata. Tudi da je čeljust ženske precej manjša in lažja (79 % moške teže) deluje v istem smislu — i obraz je okroglejši. Žensko zobovje je drobnejše ter v smislu človeškega razvoja bolj napredno itd. Hrbtenica je pri ženski v križu bolj zakrivljena, s čimer se bolj oddaljuje od živalske oblike in tudi od — otročje. Zaradi omenjene zakrivljenosti je tudi medenica bolj nagnjena nego pri moškem (gl. sl. 2!).

Sl. 2.

Hrbtenica s košem in medenico (shematično). a) ženska, b) moški c) gorila.

Stegnenica je pri ženski v razmerju z golenico daljša, gotovo od človeku sličnih opic oddaljenejši znak. Končno ima ženska v razmerju k celotni višini manjše razpetje, kar ne povzroča le razmeroma ožja ramena, temveč tudi res krajše lakti. Znano pa je, da so n.

pr. pri človeku sličnih opicah lakti celo daljše nego bedra. Na drugi strani je ženska v tem znaku bližja otroku. Sploh je v marsikaterem naštetih znakov, celo v večini, ženska otroku bližja nego moški. (Tako je ženska tudi manj občutljiva napram bolečinam in rane ji hitreje celijo. Čeprav vidimo tu neko podobnost z otrokom, so te lastnosti vendar postulat ženske funkcije, nošnje ploda in poroda.)

Res bolj »živalski« znak pa je v prerezu okroglejši koš: dočim je pri moškem prerez bolj ovalen, je pri ženski skoro okrogel. Sl. 3. nam kaže, kako

Sl. 3.

Prerez skozi prsni koš in medenični izhod: a) ženska, b) moški

se to razmerje izravna pri izhodu medenice, ki je pri moškem bolj okrogla. V detaljih bi se še za oba spola našlo dosti znakov, ki govore zdaj »v prid« moškimi, zdaj v prid ženskam.

Omenili smo že, da se ženska oddaljuje od »vmesne« otroške oblike vrste »človek« v mnogih znakih manj nego moški. Res je tudi njen razvoj prej končan nego razvoj moškega; ženska doseže spolno zrelost prej nego moški, je prej dorasla in tudi prej — stara, v tem smislu, da se njene spolne funkcije končajo prej nego funkcije moškega. Tu nemara lahko iščemo naravni vzrok, zakaj se družijo moški raje z mlajšimi ženskami in pogosteje poroče mlajše. Iz tega pa bi sklepali lahko dalje, zakaj se je moški navadil gledati na žensko nekako z višjega stališča, češ, da je on starejši, močnejši, pametnejši — skratka gospod.

Ako se sedaj spomnimo na vse našete znake, spoznamo, da imajo po pretežni večini svoj vzrok popolnoma v spolu. Našteli smo (seveda nikakor ne izčrпно!) drugotne spolne znake, one, ki jih predvsem povzročajo in upravljajo žleze z notranjo sekrecijo v jajčniku in modu. Če se potemtakem vprašamo, ne: kdo je inferijornejši, temveč ali ima tako vprašanje sploh kaj smisla, potem, mislim, da si moramo odgovoriti: prvo vprašanje je res dokaj nesmiselno, zakaj moški in ženska

sta svojevrstna v vseh telesnih znakih na podstavi svojega spola. Niti moški ni »višji«, niti ženska; dvojje spolnih bitij sta, ki sta potrebni za vzdrževanje svoje vrste in v tej najglavnejši funkciji enakovredni: ne bilo bi spočetja brez moškega, ne bilo bi potomstva brez devet mesecev trajajoče nosečnosti in boleznega poroda ženske.

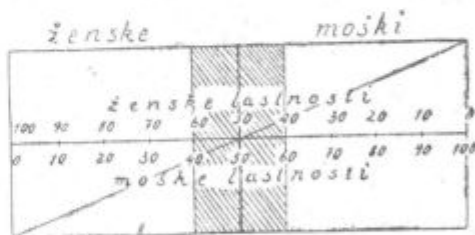
Vrnimo se sedaj zopet na vprašanje duševne inferiornosti žensk! Spominjajoč se vsega, kar smo rekli o možganih pri obeh spolih, pridemo k zaključku, da po teh zgolj fizično in številčno izraženih razlikah ne moremo in ne smemo soditi o inferiornosti tega ali onega spola. Gotovo pa niso razlike med moškim in žensko le fizične, temveč tudi duševne, kar se nam mora zdeti popolnoma jasno, kakor hitro se zavedamo spolnih razlik. Moški je moški zaradi svoje spolne žleze in ženska ženska iz istega razloga, in sicer kakor v telesnem tako tudi v duševnem oziru. Potemtakem moramo vnaprej pričakovati, da ima ženska tudi svojo duševnost drugače izraženo nego od nje tako različen moški. Ženska je po svojem bistvu konzervativnejša, predstavlja bolj svojo vrsto (species) nego sebe, se ne bavi rada z abstraktnimi stvarmi — zbog tega ji moški očitamo, da ni logična (in tudi reš ni!), — spoznava intuitivno pravilno dani položaj, je silno emocionalna itd. V umetnosti je znatno bolj reproduktivna nego produktivna, najbolj v glasbi: Imamo n. pr. izborne pianistke, čuvstvene, inteligentne, naobražene — toda sila redko se zgodi, da bi originalno (torej produktivno) kaj ustvarjale, komponirale. V znanosti je stvar podobna: Ženska razume gotovo z veliko inteligenco najtežje stvari, toda po večini ji manjka že samo težnja, da bi na podstavi že znanih stvari ustvarila kaj novega, sklepala logično-abstraktno naprej. Čeprav pozna zgodovino in tudi naša doba slavne umetnice (z izjemo komponistinj) in znanstvenice, so to vendar le izjeme. Primerjati ženske genije s povprečnimi moškimi, kar delajo posebno radi prvoborniki ženske emancipacije, je seveda popolnoma krivo. Računati moramo, da ženska žrtvuje čisto fiziološko in fizično vsakemu otroku vsaj pet četrtin, če ne 1 in pol leta (včasih tudi več) svojega življenja, in to žrtvuje tako, da res ne more opravljati stvari, ki zanje niso tako življenjske, tako »konkretna«, kakor je otrok.

Glavne boriteljice za emancipacijo žensk poudarjajo, da je moški potlačil v svojem egoizmu žensko v kuhinjo in dom ter da ji ni dal niti prilike za podobno izobrazbo, kakor si jo privoščil sam. Ne glede na to, da se ženska ni izkazala kot iznajditeljica niti tam, kjer je imela dovolj prilike (v gospodinjstvu, kuhinji, vzgoji itd.), najdemo v zgodovini dobe (n. pr. viteška doba v Nemčiji, renesanca v Italiji), ko so imele ženske ne samo več prilike za izobrazbo, temveč so tudi bile splošno bolj naobražene. Toda res slavna so t iz takih dob le moška imena.

Ako hočejo nekateri propagatorji — filozofi, zdravniki (n. pr. Schopenhauer, Möbius i. dr.) — izrabit to za dokaz inferiornosti žensk, moramo le zopet in zopet reči: ne velja primerjati ženske z moškim v take svrhe!

Ženska je drugačna, toda ni slabša, ne manjvredna, je, kakor mora biti, da more zadostiti svojemu spolu v telesnem in duševnem oziru. Imajo pa celo kopico lastnosti, ki jih cenimo v etičnem oziru mnogo višje nego moške in te izvirajo predvsem iz prirojene čuvstvenosti.

H koncu še poskus ponazoritve spolnih lastnosti (Sl. 4.). Na levi strani ima-

2

mo ženske, na desni moške, v sredi (črtkano) spolno neizrazite tipe (homoseksualce, hermafrodite itd.). Stodstotnih žensk in moških je malo, če jih je vobče kaj; bili bi najbrže precej neznosni ljudje. Toda, kar sem hotel glavno ponazoriti: čeprav štejemo lastnosti zdaj od leve na desno, drugikrat obratno, vendar se v katerikoli točki na premici dopolnjujejo na 100, s čimer izražamo »človeka«. Obe obliki sta potrebni: moški in ženska; obe sta enako važni, enako vredni in kar je še drugih »enaki«.

Prijateljstvo med spoloma, prijateljstvo v zakonu je moderni cilj — ven-

dar ne za ceno neumnega izenačenja, temveč prijateljstvo dveh po spolu različnih, toda enakovrednih značajev, ki

se zedinita, da ne pogine vrsta, da se ne zgube vse velike duševne pridobitve človeka.

Centralna kurjava Evrope

Zalivski tok — dobrotnik velikega dela Evrope. — Ali bo Amerika »operirala« ta tok v škodo Evrope? — Kako nastane morski tok? — Mehika — vzrok letošnje hude zime?

Med vojno se je pojavil v Ameriki fantastičen načrt: kako izpremeniti revne kraje Nove Anglije (sedem primorskih držav severno od Newyorka v smeri proti Kanadi) v rodovitne in bogate dežele. Da bi se kmetijska produkcija zvišala za sto milijonov dolarjev na leto, bi bilo treba investirati ne celih dve sto milijonov. Načrt je propadel, kakor hitro so Zedinjene države vstopile v vojno; zdaj ni bilo za take zasnove ne časa in ne denarja. Kmalu po vojni se je pojavil znova, vendar ga je težka kriza v letih 1920/21, zopet pokopala.

Šlo je za dokaj preprosto reč: Imel bi se zgraditi kakih 24 km dolgi jez (sicer v precej globokem prelivu z derošim tokom). Današnji tehniki ne bi zgraditev takega nasipa delala posebnih preglavic. Zato pa je, še vedno vprašanje, ali je res mogoče, da bi po uresničenju tega načrta zavladalo v omenjenih pokrajinah blagostanje. To vprašanje se ni dalo rešiti tako zanesljivo in dokončno, da bi se odločili za načrt ljudje, ki bi tvegali milijone dolarjev. Tako je omenjena zasnova še vedno ena izmed tehničnih sanj, ki pa pod izvestnimi pogoji in popolnoma s tehničnega vidika ne bi bile daleč od resničnosti.

Gre namreč za morski tok. O tem dokaj malo znanem pojavu, ki je velikega pomena za človeštvo, bomo povedali čitatelju nekaj zanimivosti.

Arktične in tropične vode

Iz zemljepisa je marsikomur znano, da tečeta ob vzhodnem obrežju severnoameriškega kontinenta dva protismerna tokova. S severa prihaja tok, ki je oster, nagel in mrzel; le-ta nastaja med Grenlandijo in Baffinovo deželo ter teče mimo labradorskega obrežja (po njem se tudi imenuje). Deli se na dve veji: ena se izvije in izgine v sever-

nem delu Atlantskega oceana, južno od Grenlandije, druga — močnejša — pa teče v sinem toku skozi ožino Belle Isle (med Labradorjem in Novo Fundlandijo), krene skozi zaliv sv. Lovrenca in odtoč v Atlantski ocean.

Drugi, Zalivski tok, nastaja v Mehikem zalivu, obteka Florido in zavije točno v smeri obrežja južnih držav Unije. Ko pa doseže višino Newyorka, se obrne bolj na vzhod in zapusti ameriško obrežje. Na poti k obalam Evrope se cepi. Močnejša veja zavije na sever, obteka Irsko in pozneje norveško primorje ter izginja v Ledenem morju. Slabejša veja se izteka na jug k portugalskemu primorju in tudi na sever (Islandija).

Prvi tok prinaša hladne zračne struje, znižuje poletno temperaturo in postruje zimo. Tako je n. pr. Montreal v Kanadi, ki leži na 46 stopinji severne širine, skozi nekaj mesecev nedostopen zaradi silnega leda, medtem ko je Trondhjem na Norveškem, ki leži na 63 stopinji, v normalnih letih vse leto dostopen ladjam. Temperatura, ki jo povzroča topli morski tok v severnih krajih, je za ondotno ljudstvo velikega pomena: tam, kjer sicer ne bi mogli gojiti žita in sadja, cvete kmetijstvo in z njim blagostanje, zato lahko živi ondaj mnogo več ljudi.

Zalivski tok pa ne prinaša na sever samo toplote, ampak tudi vlago, t. j. pogoste padavine. V njegovem območju je n. pr. na Atlantskem oceanu obsežen pas (skoraj tako velik kot je Evropa brez Rusije in Skandinavije), kjer znašajo padavine čez 200 kubičnih metrov na leto, t. j. toliko kot v subtropskih pokrajinah Bengalije.

Tema dvema pomembnima lastnostima gre hvala, da se v Zedinjenih državah daleč preko 30 stopinj severne širine goji bombaž; ostala svetovna sre-

dišča bombaža (Egipt, Britska Indija in Kitajska) leže pod 30 stopinjami.

Kako bi dobil del Severne Amerike južnejšo klimo

Nasproti bogastvu kmetijske produkcije v Virginiji, Karolini in Georgiji stoji revne dežele Nove Anglije, kjer se v težkih življenjskih razmerah pridelujejo enaki produkti kot v naših planinskih krajih. Te primorske države, ki leže na višini srednje Italije, imajo ostrejšo klimo nego skandinavske dežele. Veliki načrt, ki smo ga omenili uvodoma in ki naj bi izboljšal življenjske razmere milijonov ljudi, je zasnovan takole:

V ožini Belle Isle bi se zgradila velika pregraja, ki bi Labradorskemu toku zajezila pot k obrežju Nove Anglije. Tako bi ta država in kanadska Nova Škotska na mah izpremenile klimo; v doslej mrzlih in neprijaznih krajih bi se lahko gojili tobak, pšenica, koruza, v južnih delih celo bombaž. Zalivski tok se izogiba mrzlemu Labradorskemu toku in se po sodbi inženjerja, ki je zasnoval ta načrt, *prekmalu* obrne na vzhod. Če bi torej ljudje umetno posegli v te prirodne naprave, ne bi Labradorski mrzli tok dosegel Atlantskega oceana že pri Novi Škotski, marveč šele za Novo Fundlandijo. Tako Zalivski tok ne bi več zadeval ob Labradorski tok s tako silo kot sedaj in topli tok bi lahko še višje na sever dovajal južno toploto in vlago.

Tako bi se torej temeljito izpremenile klimatične razmere na obrežju Atlantskega oceana. Da bomo to še bolj razumeli, se spomnimo, kako učinkuje Zalivski tok na obrežje Norveške, torej več kot 7000 km dalje, kjer je že znatno slabejši in hladnejši (in kamor prihaja prav za prav zgolj ena njegova veja). Ni še dolgo, kar smo lahko opazili v vremenskih poročilih, da je znašala temperatura na švedsko-norveški meji 32 stopinj pod ničlo, medtem ko je bila 160 km dalje ob morju 2 stopinji nad ničlo. Zalivski tok, ki prinaša seboj stalno vlago in tople zračne struje, bi dal tudi deželam Nove Anglije enako klimo, kakor jo ima danes 350 km od Newyorka oddaljena Virginija.

In če bi bila operacija nesrečna?

Problem pa je, kaj pa v tem, kakšna bi bila nadaljnja pot tega toka. Mogoče je, da bi imel večjo voljo, da prodre na

sever, torej bi zavil bolj na severo-vzhod, in ker v severnem delu Atlantskega oceana ni močnejših protitokov, je mogoče, da bi se s svojo glavno vejo izognil obrežju Irske, severne Škotske in Norveške. Njegova sila, ki jo čutijo danes vse do Lofotov, bi v teh krajih prenehala in je vprašanje, ali se ne bi razvil mrzli protitok.

Posledice, ki bi jih utegnila imeti ta velikopotezna »operacija« oceanskih tokov, bi bile lahko za primorske in celo za kontinentalne kraje naše Evrope kaj neprijetne. Sedanje meje pridelovanja žita bi se namo premaknile, in sicer dokaj nižje nego so danes.

To so, kaj pa, samo strahovi velikopoteznega konstruktorja-sanjača, ki misli v prvi vrsti zgolj na povišanje blagostanja svoje rojstne dežele. Sigurno je, da bi bilo danes težko izpeljati tak načrt: če bi prišle v pretres magari le nekatere eventualne posledice tega, kar smo opisali, bi postal načrt na mah še politično vprašanje. Evropa bi odločno vstala zoper Ameriko, ki bi si hotela izboljšati podnebje in povečati blagostanje na njen račun. Kdor ima živahno domišljijo, si lahko zamišlja kontinentalno vojno med Evropo in Ameriko... Vojno zaradi vode, človeško kri za morski tok...

Zalivski tok in naše vreme

Tega načrta smo se spomnili v zvezi s sibirsko zimo, ki smo jo imeli letos v naših krajih ob istem času, ko je imela daljna severna Grenlandija skoro pomladno vreme.

Zdi se, da utegne biti eden izmed vzrokov tega izjemnega pojava Zalivski tok. V velika evropska pristanišča so prinašale ladje vesti, da so na vožnji po severni poti Atlantskega oceana dognali izpremembo v smeri Zahavskega toka, ki se je izvršila na škodo Evrope.

Zalivski tok bi lahko primerjali centralnemu segrevanju Evrope s toplo tropsko vodo, ki stalno in redno prinaša Evropi toploto. Tok deli to blagodejno energijo med evropska območja; njegov vpliv pa se ne razteza samo na tako ozek krog. Vetrovi prenašajo njegovo toploto globoko v notranjost celine. V poletnem času, ko zinanjuje visoko temperaturo, redno skrbijo za padavine. Tako n. pr. večina vetrov, ki prinašajo v srednjo Evropo dež, pri-

haja s te strani. Po zaslugi Zalivskega toka je na Lofotskih otokih (blizu norveškega obrežja) povprečna zimska temperatura 0 stopinj, dočim bi morala biti glede na zemljepisno širino več ko 20 stopinj pod ničlo.

Izpremembe, ki so se pojavile letošnje zimo, daleč presegajo izpremembe v prejšnjih letih. Meteorologija se že dalj časa poslužuje izprememb v intenziteti in eventualni smeri Zalivskega toka, če hoče napovedati vreme, in sicer za daljšo dobo v naprej. Zanimivo je, da se vse izpremembe, ki so jih zabeležili na tem toku, opazijo v najbližjih prihodnjih mesecih na klimatskih razmerah Velike Britanije, pozneje na severozahodnem obrežju in nekoliko pozneje na evropskem kontinentu.

Marsikateri čitatelj teh vrstic si utegne zastaviti s tem v zvezi več vprašanj, n. pr.: Kje in kako nastaja Zalivski tok in odkod črpa toli obilne rezerve energij, da lahko z njimi — po več kot 12 tisoč km dolgi poti tako blagodejno vpliva na obsežen del evropske celine?

Nastanek Zalivskega toka

Danes še ni natančno dognano, kako prav za prav nastane Zalivski tok. Sodiijo, da ima dva izvora: Prvi bi bil v spodnjih subtropskih tokovih, ki prihajajo iz Karbskega morja; vendar leti ne bi zadostovali za nastanek tega silnega rezervoarja toplote, ki prehaja med Florido in Kubo v Atlantski ocean. Drugi vzrok utegne biti stalno visoki barometrični tlak, čigar središče je nad Mehikim zalivom. Ta tlak povzroča, da se izliva ogromno tople vode v mrzli pas Atlantskega oceana, ki ima nizek tlak. Zdi se, da je ta podmena dokaj utemeljena; opazili so, da se na obrežju Floride kmalu zmanjša intenziteta toka, če pade tlak na obrežju Mehike; kadar so razlike v tlaku znatnejše, občutijo spremembe v mehiškem primorju tudi evropska obrežja.

Zalivski tok zapušča Mehikski zaliv med Kubo in Florido; tu je širok kakih 50 km in teče precej naglo. Nato zavije vzdolž floridskih obrežij v severno-vzhodno smer ter s svojim robom sledi natanko globino 200 metrov. Pri tem se polagoma razširi in doseže ponekod 400 km širine. Tak obseg pa seveda zmanjša njegovo silo in hitrost. Kakšna je energija, ki jo nosi s seboj, naj pokažejo naslednje številke:

V višini Charlestona je širok približno 280 km in globok kakih 950 m, vendar ne teče povsod enako naglo. Dognano je, da je njegovo pravo »jedro« v globini 90 m, kjer tudi najhitreje teče (2,3 km v uri); na površini znaša hitrost 1,3 km (isto hitrost so dosegli približno 360 m pod površino). Po znanstvenih računih vali ta tok na dotičnih mestih 91 milijard ton vode. V bližini ameriške obale se Zalivski tok očitno razlikuje od ostale morske vode, ker ima tropsko vodo, t. j. toplo in modro, dočim ima okoliška voda mrzlo, t. j. zeleno vodo. Hitrost pa se izpreminja po letnih časih (tako je poleti za 70% večja nego pozimi). Potemtakem so tudi njegovi vplivi na evropsko klimo pozimi znatno manjši nego poleti.

Njegove lastne sile pa ne zaležejo toliko, da bi prinašal tako znatne rezerve energij vse do norveškega obrežja. To mu je mogoče samo tako, da dobi pomoč; le-to mu prinese tropični Antilski tok. Antilski tok je subtropsičen pasatni tok, ki zadeva ob plitvine pred Antilami, ki ga zlomitijo in obrnejo v severno-zapadno smer. Nad otokom Costa Rica dosega skoraj 500 km širine, spremljajo pa ga tople zračne struje. Tukaj sprejema obhajeno vejo Zalivskega toka ob ameriškem obrežju in se vrača v velikem loku v smeri proti Antilam, obdajajočim Sargassovo morje (brezvetrno področje v obsegu 1 milijona kv. km, ki so se ga nekoč jezice tolikanj bale, ker v njem ni ne vetrov ne tokov, marveč zgolj majhni vrtinci). Nad Bermudi se spaja Antilski tok z Zalivskim. Le-ta ima večjo hitrost in moč nego prvi, zato se prerije navzgor in ker se obe homogeni (enoviti) mase vode dolgo ne pomešata, jezdi Zalivski tok na Antilskem »kakor na konju«.

Ta Antilski tok, ki pritiska od spodaj navzgor, povzroča tisto silno moč Zalivskega, ki smo in nahoči občudovali. Tudi večji del njegove toplote poteka od Antilkega toka, da trde celo, da tri četrtine. Tudi njegova hitrost je manjša; prevale ne celih 20 km na dan.

Boj med arktično in tropično vodo

Ob te združene mase toplih vod (naj posebej poudarim da sta oba toka tako enovita, da okoliške mrzlejšše vode sploh ne vplivajo na njih) zadene s severa deroči Labradorski tok. Le-tega

napaja ledenomrzla arktična voda, ki teče tem hitreje, čim bolj se pomika na jug. V Baffinovem morju znaša nje hitrost komaj 12, v Davisovi ožini že 19 in pri Novi Fundlandiji več nego 40 km na dan. Njegov močan in nagel »rokav« zavije skozi ožino Belle Isle in v zaliv sv. Lovrenca. Odtod se prerije v Atlantski ocean, kjer naleti na topli Zalivski tok in reagira nanj s tako zvanim »Cold Wall« — mrzlo steno, ki zajezi Zalivskemu toku nadaljnjo premo pot in ga obrne od prvotne smeri na vzhod, v sredino Atlantika. Pri tem se nudi kaj zanimiv pojav »boja med vodami«: ker je severni tok sila mrzel, se ne pomeša s toplo vodo Zalivskega toka, marveč ga skuša »premagati«: najprej se zelo razširi, nato ga podplavi in ustvari kakih 180 km dalje drugo »mrzlo steno« in potem še tretjo steno. Tako razdeli Zalivski tok na delto z večimi vejami ter ga dokaj oslabi.

Prav po tem »porazu« si Zalivski tok opomore in se spet postavi »pokonci« z rezervami Antilskega toka. Labrador pa docela izgine; nekoliko ga najbrž razbile že Zalivski tok sam, ker so na obrežju Norveške odkrili v globini 550 m pod toplimi plastmi tega toka ledeno mrzlo vodo Labradorskega toka. (Čitatelj se bo bržčas čudom čudil, kako so mogli raziskovalci spoznati v vodi, ki so jo dobili s posebnimi pripravami izpod Zalivskega toka, vodo Labradorskega toka? Spoznali so jo po sestavi soli, ki je bila v tej vodi in ki je istovetna s soljo Labradorskega toka, t. j. različna od okoliške in od morske soli Zalivskega toka.)

Ena izmed vej ali »rokavov« tako nastale delte se prerije k Islandiji, druga sega h Kanarskim otokom, tretji tok se cepi skozi preliv sv. Jurija, še manjši gre skozi Rokavski preliv in najvažnejši za nas teče ob obrežju Norveške ter izgine v Severnem ledenem morju.

Splošen pomen Zalivskega toka

Normalna situacija, ki nastaja po zaslugi Zalivskega toka v zapadni in centralni Evropi (ne pa v Rusiji in ostalem ozemlju okoli Črnega morja) je taka-le:

1. V poletju prihajajo struje vlažnega morskega zraka, ki store klimo zmernejšo in prinašajo — kar je najvažnejše — redne in stalne padavine. Le-te

so v obrežnih krajih najbolj izdatne; bolj ko gremo v notranjost, manj so redne in močne.

2. V zimi prihajajo z tokom struje toplega zraka, ki delajo klimo zmernejšo ne samo na obrežju, ampak tudi precej globoko v centru Evrope.

3. Vse leto se pojavljajo učinki stabilnega visokega zračnega tlaka v Mehškem zalivu. Tako se stalno in redno prelivajo tople vode tja do Atlantika in s svojo hitrostjo pritezajo nase toplotno energijo Antilskega toka. V zvezi s tem nastaja tudi redno gibanje vzdušja med začetkom toka (maksimum tlaka) in koncem ene izmed tokovih vej (področje barometriškega minimuma v okolici Islandije). Ti topli vetrovi, ki pihajo čez ogromno površino atlantskih voda, črpajo odtod vodne rezerve; tako dobiva Evropa zadostne padavine.

Da pa nam bo celotni položaj, kakor se je pojavil letošnja zima, jasnejši, izpopolnimo dosedanje sliko tako-le:

Za vremenske razmere v srednji Evropi so posebno pomembni trije centri barometričnega tlaka. Dva z visokim tlakom — v Mehškem zalivu in pri ustju Inda — in eden z minimalnim tlakom — Islandija. Zato sta mogoča dva osnovna zračna toka (vedno od maksimuma k minimumu) ali od indijskega centra k Islandu čez vso obsežno celino: te zračne struje, docela suhe, prinašajo čisto kontinentalne znake (poleti toplo zračno strujo, pozimi znaten mraz). Vzhodni veter vedno poslabša podnebje, naki bo pozimi ali poleti, dočim ga zapadni izboljša. V tem je poglavitni pomen Zalivskega toka za Evropo.

Letošnja zima in Zalivski tok

Zdi se pa, da ne smemo dati dosti na vesti, da bi bil Zalivski tok izpremenil pot. Poglavitni vzroki izprememb se bili nemara nižji barometrični tlaki nad Mehškim zalivom; tako je intenziteta (jakost) toka padla pod normalo. Vess. ki so jo prinesle po Atlantskem oceanu krožeče ladje, češ, da se tok ponekod obrača na zapad, namestu da bi tekel na vzhod kot doslej, si lahko razložimo: ko tok izgubi normalno jakost, se lažje cepi in se s svojimi manjšimi »rokavi« suče v drugo smer, podleajoč tlaku manjših mrzlih tokov s severa, ki

sicer — v normalnih razmerah — nimajo znatnejšega vpliva na enovito maso tkove vode. To oslabeitev smo morali letos vsi »pošteno« občutiti. Lahko nas je podučila, da vžle ogromnemu tehničnemu razvoju še vedno ne moremo preprečiti niti tako enostavnih

prirodnih pojavov, kakor je izravnavanje različnih zračnih tlakov v dveh spojenih posodah vode, morja in oceana.

Zato se naučimo ceniti »centralno kurjavo Evrope«. Ko bi le dobro funkcionirala!

Po »Přítomnosti«.

F. S.

Moderna borba na morju

Odkar se je po svetovni vojni toriče velesil preneslo iz kontinenta na Sredozemsko morje, Atlantski ocean in Pacifik, je postalo oboroževanje na morju bolj aktualno kot kdaj poprej. Zadnja vojna je pokazala, kako težko je izvojevati zmago nad nasprotnikovim brodom kljub tehniško dovršeni opremlj. V odločilni bitki pri Skagerraku so Angleži sicer preprečili nemškemu brodomu vhod v Vzhodno morje, izgubili pa so zato skoro dvakrat več ladij in moštva kot Nemci, dasi so bili v premoči. Kje tiči krivda za tako visoko ceno zmage, to je še danes nerešeno vprašanje angleške javnosti in velikaši admiralitete, kot Jellicoe, Beatty i. dr. izdajajo drug za drugim obširne knjige in polemike o tej stvari. Da njih v prvi vrsti zanima vprašanje, kako obdržati nadvlado na morju, je jasno, kajti odkar so Nemčijo potisnili nazaj, so jim Zedinjene države v Atlantskem oceanu in avstralskih vodah ter Japonska v severnem Pacifiku enako nevarna tekmeča v prekomorski trgovini, ne oziraje se pri tem na Francijo in Italijo, ki vodita skrito borbo za prvenstvo v Sredozemskem morju.

Več brezuspešno zaključenih konferenc o pomorski razorožitvi oziroma bolje o načinu in ključu oborožitve, je jasen dokaz, da hoče vsaka država v tem pogledu imeti proste roke.

Zadnja vojna je prinesla mnogo izkustev tako v stratežičnem kot v artiljerijsko tehničnem pogledu za bitko na morju. K dotedanjim edinicam kot: vojnim brodom, križarkam, lahkim križarkam, torpedovkam, minonoscem, rušilem, podmornicam in aeroplanom so pristopili še borbeni čolni ter matične ladje za aeroplanne. Borbeni čoln je plitek brod na dva vijaka, ki se z veliko brzino približa sovražnemu brodomu ter spusti torpedo, se zaokrene in brzo vrne. Matična ladja za aeroplanne je

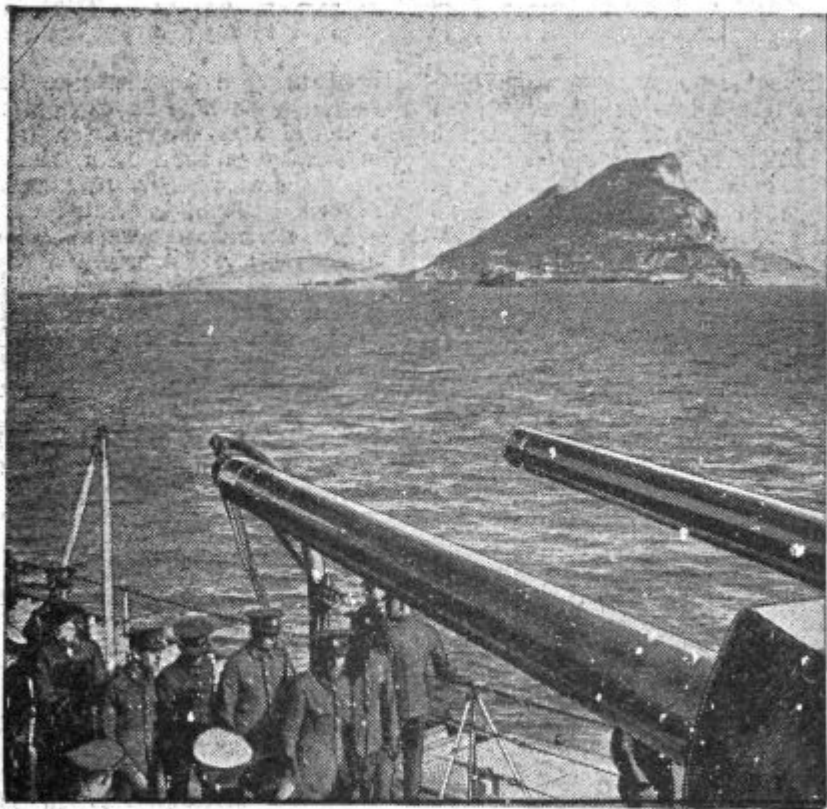
brod posebne konstrukcije. Nad običajnim krovom je še en poseben krov v dolžini cele ladje, ki služi za vzlet in pristajanje avijonov. Dimniki so, da ne bi ovirali aeroplanov, nameščeni ob straneh ladje, kjer so tudi odprtine v krovu, skozi katere se avijoni dvigajo in spuščajo v trup broda.

Razpored edinic pri vožnji in pri otvoritvi bitke je stvar poveljnika. Navadno vozi brodovje tako, da plovejo glavne edince (bojni brodi, težke in lahke križarke) druga za drugo v eni črti v razstojanju 500—700 m, na desni in levi od njih pa v odstojanju 1000 do 1500 m dva do trije redi izvidnih brodov in torpedovk. Na čelu tega glavnega brodovja vozi izvidno brodovje, obstoječe iz lahkih križark, torpednih lovcev in torpednih rušilcev. To izvidno brodovje vozi 10—15 km pred glavnim brodom in ima nalogo poiskati nasprotnika ter otvoriti z njim bitko; ako je premočan, okrene in vozi nazaj v prečni smeri, desno ali levo mimo glavnega brodovja, da bi to imelo takoj priliko, otvoriti ogenj na sovražne ladje, ako bi te zasledovale njegovo izvidno brodovje. V ozadju glavnega brodovja je matična ladja za aeroplanne z odredom torpedovk. Izvidni aeroplani so ves čas v letu pred izvidnim brodom, med tem ko stopijo bojni avijoni šele v bitki v akcijo. Borbeni čolni vozijo z glavnim brodom.

Pred pričetkom borbe, takoj ko je sovražnik na vidiku, se vse ladje okrenejo tako, da njih bočna stran gleda proti sovražnemu brodomu, ker na ta način lahko streljajo z vsemi topovi, tudi s tistimi, ki so nameščeni ob straneh. Ako bi streljali v smeri vožnje, bi mogli stopiti v akcijo samo topovi stolpov na pramcu (sprednji del ladje) in deloma obstranski topovi, dočim bi topovi na krmi ostali neizrabljeni, ker jih ni mogoče okreniti v to smer.

Preden zapalijo topove, določi poveljnik brodogja vsakemu brodu za cilj eno ali več sovražnih ladij, da bi na ta način izključil, da bi več brodov streljalo na isti cilj in bi tako nekateri sovražni brodi sploh ne bili v ognju. Ko je ta porazdelitev gotova, mora vsaka ladja zase izmeriti razdaljo do svojega cilja. Na vrhu sprednjega jambora je v ta namen zgrajena mala kabina z dvema daljinomeroma. Dva nižja

veljniškega mosta, ki je prislonjen nanj, v tri noge, da bi bilo oporišče tem večje. To vse zaradi čim točnejsše določitve razdalje, ki se iz gori omenjene kabine javi v tako zvani matični prostor, ki je poševno pod poveljniškim mostom oziroma stolpom. V ta velik prostor se javi tudi brzina vetra v različnih plasteh, stanje zračnega tlaka, kakor cenitve brzine in smeri sovražnega broda. Iz teh podatkov ter vseh

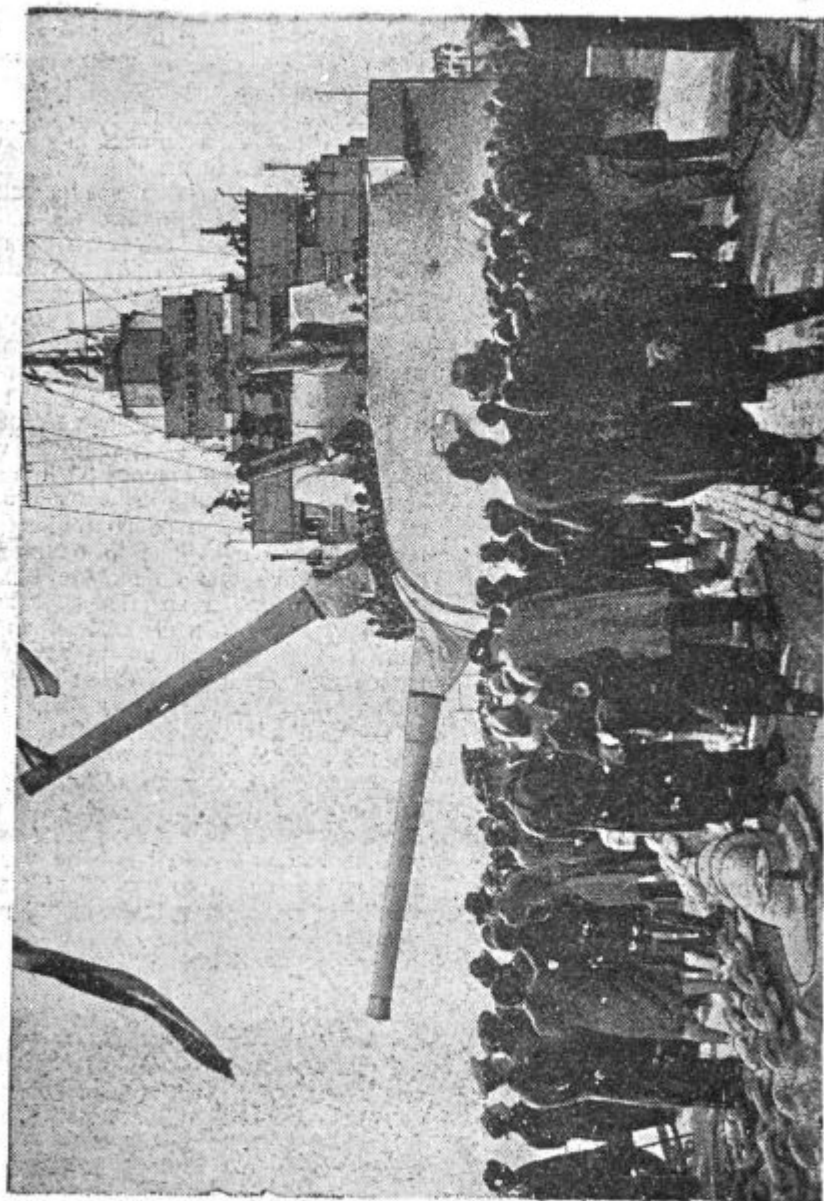
Topovi angleške atlantske bojne ladje »Nelson« pred Gibraltarjem

oficirja izmirita neodvisno drug od drugega na svojem aparatu daljavo. Ti daljinomeri so optični aparati različnih sistemov. Najbolj zanesljiv je tip tvornice Zeiss v Jeni iz leta 1915, za katerega so Angleži in Francozi izvedeli šele po vojni in kateremu se imajo Nemci najbolj zahvaliti, da jim je v bitki pri Skagerraku uspelo potopiti toliko angleških ladij. Da bi se ti daljinomeri pri vožnji s polno paro ne tresli, kar bi oviralo točno merjenje, je pri modernih ladjah sprednji jambor zgrajen iz jekla in se razcepi v višini po-

ostalih činiteljev, ki še vplivajo na let izstrelka, kot deviacija zaradi vrtenja šrapnela okrog lastne osi, oblika šrapnela, vibracija cevi itd. se v matičnem prostoru od strokovnih oficirjev na računskih strojih in iz tabel izračuna kot, za katerega je treba iz osnovne lege zavrteti topovni stolp, ki nosi 2 do 3 topove, ter elevacijski ali nagibni kot, za katerega je treba dvigniti topovske cevi iz vodoravne lege. S tem je top uravnan in pripravljen za strel, kajti izstrelak in naboj se nabaše že prej, ko so cevi še v vodoravni legi. Ko

sprejme poveljnik artiljerije signal pripravljenosti, javi nazaj povelja »pozor« in »strel«, vse samo s pritiskom na električni gumb, pri čemer se v topovnih stolpih posveti odgovarjajoče znamenje. Sproži se top tudi z elektriko, s pritiskom na gumb,

ja, zlasti ker se zahteva brzo okretanje stolpa in dviganje cevi. Med določitvijo razdalje in strelom ne sme preteči več ko ena minuta in iz tega si vsak lahko predstavlja, kako mrzlično se dela v matičnem prostoru in v topovnem stolpu samem.

Najnovejša angleška križarka »London«: Občinstvo ogleduje bojno ladjo

Okretanje cevi ter topovnih stolpov, ki dosegajo težino 1000 ton, se vrši s pomočjo parnih strojev ali pa v novejši dobi z elektromotorji. Za premikanje teh mas je potrebna precejšnja energija,

že pred svetovno vojno je obstajalo naziranje, da je najbolje, da poveljnik artiljerije sam po električni žici sproži topove, čim dobi znamenje o pripravljenosti. Na ta način je bilo tudi

omogočeno streljanje v salvah s tem, da so bili vsi topovi med seboj zvezani z električno žico in se istočasno sprožili. Med svetovno vojno so Angleži ta sistem izpopolnili z bistroumno iznajdbo tako zvanega »firedirektorja«, usmerjevalca strellov. Ta aparat, na katerem se vstavi samo korigirana razdalja med brodoma (korektura je potrebna radi menjajočih se vremenskih prilik ter različnih brzin broda), aktivira potom relejev vse pomožne stroje za okretanje stolpov in topov ter jih zopet zaustavi, ko so isti v pravi legi. Po električni žici se nato sprožijo vsi topovi hkrati in njih izstrelki padejo na isto mesto, ne točno geometrično, vendar pa v krogu s premerom 50—100 m, kar zadostuje za popolno uničenje broda, ki je na tem mestu. Ta »firedirektor« ima še eno dobro stran; izstrelki, ki padejo na isto mesto v morje (ako niso pogodili cilja) dvignejo nad seboj stolpčice vode, ki vsi skupaj, opazovani z broda, izgledajo kot en sam 20—30 metrov visok voden steber in opazovalec, ki sedi vrh jambora, lahko loči pogodek svojega broda od ostalih. Sicer je namreč v razviti bitki težko ločiti posamezne pogodke, posebno ako sta si dva broda izbrala isti cilj. Opazovalci na jamboru ali pa izvidni aeroplani imajo v tem primeru težak posel. Opazovanje pogodke je potrebno za ponovno uravnavanje topov, dokler ne zadenejo cilja. Da se to opazovanje olajša oziroma omogoči točno sortiranje pogodka, imajo vsi brodovi na strani prvega ali drugega jambora veliko kazalo s številkami in kazalcem, podobno veliki uri, na katerem naznačijo število strellov ter uspešnih in brezuspešnih pogodka. Na ta način je omogočena vsaj delna kontrola med brodovi.

Poleg artiljerije imajo manjše edince in podmornice kot ofenzivno sredstvo še torpeda, ki jih spuščajo proti sovražnim brodom; kdaj ti stopijo v akcijo, je deloma prepuščeno njim samim, deloma poveljniku brodovja.

Kot obrambno sredstvo proti avijonom služijo vsakemu brodu brzostrelni protiavijonski topovi. Ladja oziroma brodovje na begu se skuša izmakniti sovražniku na ta način, da izpuhava poseben neprozoren dim, v katerega se zavije kot v oblak in s tem onemogoči nasprotniku meritev razdalje in kontrolo pogodka. Za obrambo proti minam so Francozi v začetku svetovne

vojne iznašli zelo uspešno sredstvo, tako zvanj paravan, obstoječ iz dveh čvrstih žičnih vrvi, ki so približno 1—2 m pod gladino pritrdjene na pramec (prednji del) ladje ter mole na desno in levo v kotu od približno 45 stopinj od osi ladje poševno nazaj. Da bi jih zaradi brzine broda voda ne pritisnila ob boke ladje, imajo na koncu torpedu podoben aparat, ki ima vijak in krmilo ter jih na ta način drži v omenjeni legi. Ker so mine z verigo zasidrane na dnu, jih žična vrv paravana zajame in odkloni, od broda in ker se pri tem veriga napne, se odtrga in mina splava mimo ladje. Ko je dovolj oddaljena, zadostuje strel iz puške, da se aktivira in razleti ter tako napravi neškodljiva. Za primer, da bi brod s svojim pramcem naravnost zavozil na mino, je spredaj na rezi predvidena zmet, ki v toliko ublaži udarec, da se mina ne sproži, temveč odskoči na desno ali levo, kjer se potem ujame v paravan.

Nadaljnja pridobitev iz svetovne vojne je angleški izum hidrostatskih bomb, ki služijo za uničenje sovražnih podmornic. Podmornice se namreč v primeru, da so obkoljene in ne morejo uiti, spuste na dno do globine 100 m, kjer čakajo, dokler ne mine nevarnost, ali pa v mraku in noči poizkusijo ubežati. V tem primeru odlete aeroplani na mesto, kjer se sluti, da se je skrila podmornica, ter spuščajo na ploskvi od $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ kvadratnega kilometra hidrostatske bombe, ki so skonstruirane tako, da potonejo do različne globine, recimo od 25 do 125 m in se razlete, čim dosežejo uravnano jim globino. Ako se vrže zadostno število bomb, je verjetnost velika, da se bo ena od njih zaustavila in razletela v toliki bližini podmornice, da isto uniči.

Kar se tiče obrambe obale pred sovražnim brodovjem, je oni na obali navadno v prednosti, ako ima dovolj jaka artiljerijo. Izkrcaje se danes smatra za skoro nemogoče, odkar močnemu angleškemu brodovju v svetovni vojni ni uspelo izkrcati moštva v Dardanelah.

Na koncu še nekaj podatkov o obeh modernih bojnih brodih »Nelson« in »Rodney«, ki jih je angleška mornarica zgradila v poslednjih letih. Ta dva 35 tisoč tonska broda sta veljala vsak po 1,8 milijarde dinarjev. Njih dolžina znaša 201 m in širina $32\frac{1}{2}$ m, v vodo gazita 9,14 m. Za doseg brzine od 23 milj na uro so potrebni stroji s 45.000 konjskimi silami in sicer dve dvodelni

parni turbini, vsaka za enega od dveh vijakov. Potrebno paro proizvajajo osem kotlov, ki se kurijo z nafto. Oborožen je vsak brod z 9 topovi kalibra 40.6 cm, 12 topovi 15.2 cm in 6 topovi 12 cm premera cevi. Stolpi z velikimi topovi tehtajo 1100 ton in njih posadka s pomožnim osebjem znaša 200 ljudi. Basanje topov je avtomatično na ta način, da se zatvarač topa potom pregibljive cevi spoji z municijskim prostorom, ki je dobro zaščiten pod stolpom. Tu se v pregibljivo cev naloži izstrelek in naboj in se s stisnjenim zrakom potisne oboje gori v stolp in v zatvarač topa. Tako je omogočeno zelo hitro basanje v vsaki legi topa, kljub temu, da izstrelek tega kalibra (40.6 cm), ki je visok 2.80 m, tehta 1050 kg. Cev sama izdrži do 1000 strelcev na 58 km.

Proti strelom sovražnika je brod skrbno zavarovan. Najjačji oklop od 58 mm ima poveljniški stolp, za katerim je v medkrovi matični prostor, čigar posebna važnost je bila zgoraj opisana. Debelina bočnih oklopov je 40 mm, oklop dvojnega dna pa znaša 36 mm. Trije krovi imajo nad prostori, ki hranijo važen material ter stroje in kotle, oklope od 36, 50 in 80 mm, ki naj v prvi vrsti branijo pred probojem težkih avionskih bomb. Ves brod je dalje razdeljen v 1100 vodo nepropustnih celic, ki

se v primeru udara vode zapro, tako da se te ranjene celice napolnijo z vodo. Brod ostane še ploveč, ako na ta način prejme do 10.000 ton vode, t. j. skoro eno tretjino svojega deplasmana.

To bi bili v kratkih potezah glavni vidiki, ki danes prevladujejo pri reševanju oboroževanja na morju. Je še mnogo drugih potankosti, s katerimi hoče ta ali druga mornarica nadkriliti nasprotnikovo. Tako n. pr. gradi sedaj Anglija na svojih brodovih samo po en jambor, ker je na ta način iz daljave zelo težko določiti smer vožnje, kar je, kakor gori omenjeno, za sovražnika važen faktor za izračunavanje smeri in nagiba topovskih cevi. Pomisliti je namreč treba, da se danes strelja na take daljave, da sovražni ladji druga druge sploh ne vidita, razen jamborovih vrhov. Gori opisani moderni angleški bojni brodi pa celo lahko streljajo, še preden zagledajo sovražnika, oziroma on njih. Njih lego, smer vožnje in brzino določajo v tem primeru seveda samo izvidni aeroplani, ki javljajo tudi uspehe pogodkov.

Vse te tehnične popolnosti pa tudi še ne zadostujejo za odločitev zmage. Genij in sreča sta poleg tega kot tudi sicer v življenski borbi enakovredna faktorja.

NEZNAN NAROD.

V Holandsko-Indijskem antropološkem zavodu je predaval dr. J. Elshout o dveh neznanih plemenih, ki se v holandski Indiji imenujeta Sakai's. Nekoč so člani teh plemen naseljevali obsežna področja Indokine, počasi pa so prodrli čez Malakko na Sumatro. Ta področja so ostanek kopna, ki se je razprostiralo od nižne reke Gangesa do otoka Formosa. Jezik nekoč velikega naroda govore danes samo še nekatera plemena v Anamu in Kambodži ter na Malakki pritlikavski narod Senoijev, ki imajo lase podobne levji grivi. To ljudstvo si slika obraze, po čemer se najbolj razlikuje od prebivalcev Malajskih otokov. Danes se deli med lovce in poljedelce; hiše si stavijo sredi polja, kjer pridelujejo riž. Selitveni nagon pa še vedno ni popolnoma zamrl; opazamo ga v tem, da radi bivajo raztreseno in na samem. Skupnih pokopališč ne poznajo. Njihova vera je prav za prav čarodejstvo, pomešano z animizmom (vero v dušo). Med njimi ne prevladuje kak določen tip; nesporno so negriti neznatne postave in gostih, koderastih las. Imajo dolge roke in noge. Vse kaže, da so ostanek prastarega pokolenja, ki se

je pomešalo z Malajci; križanje z mongolsko raso je sila redko.

V BOJU S KROKODILI, ORANGUTANI IN DIVJAKI.

K članku pod tem naslovom v 14. številki »Življenja in sveta« nam piše neki prirodo pisec:

G. Pierre Magard, ki opisuje v Vašem časopisu svoje lovske dogodivščine v Afriki, rad podleže tu in tam vplivom fantazije. Tako se nam močno zdi, da je bil orangutan, ki ga opisuje na str. 441, — gorila (zakaj Afrika ni domovina orangutana) in da je utegnil biti nekoliko manjša žival. »Gozdni človek«, ki nam ga je predstavil na sliki, sigurno ni orangutan, marveč gorila.

Op. uredništva. Sestavek je bil preveden po francoskem rokopisu in kakor vedno, smo prepustili tudi v tem primeru polno odgovornost piscu, ki se podpiše. G. Magard je sodrudenik revije »La Nature« in drugih. Priznavamo pa, da je zgornja opazka upravičena.

Mateo Falcone

2

— Dragi bratranček, zdš se mi zelo ponosen dečko. Toda preveč se šališ z menoj; in povem ti, da naj me vrag vzame, če te ne bi odvedel s seboj, če ne bi užalil s tem botra Mattona.

— Res?

— Le čakaj, ko se boter vrne, mu bom povedal vse! Do krvi te bo prematil, da boš vedel še drugič lagat.!

— Mogoče!

— Boš že videl! ... Toda glej... če boš priden fantek, ti bom nekaj dal.

— Bratranec, rajši vam bom jaz nekaj svetoval: povem vam namreč — če se boste še dalje mudili —, da bo prišel Gianetto v goščavo in potem bo treba še kaj takih kot ste vi!

Poročnik je potegnil iz žepa srebrno uro, ki je bila vredna najmanj deset srebrnikov. Ko je videl, da so ob pogledu na uro zasijale oči malemu Fortunatu, jo je držal na dolgi jekleni verižici in rekel:

— Prefriganec, bi rad tako uro, kaj ne, da bi si jo obesil na vrat in se kot pav ošabno sprehajal po ulicah Porta Vecchia? Ljudje bi te izpraševali: Koliko je ura? in ti bi jim odgovarjal: Poglejte na mojo uro!

— Ko bom velik, mi bo dal uro stric župan.

— Seveda ti jo bo dal: ali sin tvojega strica, ki je mlajši od tebe, jo že ima, čeprav ni tako lepa kot ta.

Otrok je vzdihnil.

— No, ali hočeš uro, bratranček?

Fortunato je skihnul na uro kakor maček, če mu ponuja čelega piščanca. Ker čuti, da se norčuješ iz njega, se ne upa iztegniti krempljev in zdaj pa zdaj obrne oči vstran, da ga ne bi premagala skušnjava: liže si spodnjo ustnico in videti je, kakor bi hotel reči svoemu gospodarju: Kako neusmiljeno šalo uganjaš!

Poročnik Gamba pa je bil videti resen, ko je ponujal svojo uro. Fortunato ni iztegnil roke, le z grenkim nasmeškom le dejal:

— Zakaj se norčujete iz mene?

— Bog mi je priča, da se ne norčujem. Če mi poveš, kje je Gianetto, je ura tvoja!

Fortunato se je nezaupno nasmehnul, zapičil svoje črne oči v poročnikove in

si prizadeval, da bi v njih čital vero, ki jo je moral imeti do njegovih besed.

— Naj izgubim svojo epoleto, če ti ne dam ure! klikne poročnik. — Tovarishi so priče, da ne bom snedel besede.

Med temi besedami je približeval uro, da se je skoraj že dotikala bledega dečkovega lica, kateremu je bilo brati na obrazu hud boj, ki sta ga bila v njegovih duši pohlep in spoštovanje, ki pristojata gostoljubnosti. Razgaljena prsa so se mu močno dvigala in zdelo se je, da se bo zadušil. Ura pa je nihala, se obračala in se včasih dotaknila nosu. Slednjič je počasi dvignil desnico proti uri in se je oprl s konci prstov; poročnik jo je držal le za konec verižice, da jo je dečko prav lahko potežkal v svoji roki... Kazalo je bilo višnjevo... Okvir na novo pobarvan... na solncu se je svitala kot ogenj...!

Skušnjava je bila prevelika!

Fortunato je dvignil še levico in s palcem pokazal preko rame na kopico sena, ki se je paslanjal nanjo. Poročnik ga je takoj razumel. Izpustil je verižico in Fortunato je postal lastnik ure. Skočil je na noge kot jelen in se oddaljil kakih deset korakov od kupa sena, ki so ga začeli lovci takoj razkopavati.

Kmalu se je jela kopica majati in prikazal se je krvav mož z bodačom v roki. Ko je skušal vstati, je občutil silno bolečino. Padel je. Poročnik se je vrgel nanj in mu izvil bodačo. Nato so ga, kljub temu, da se je brnil, trdo zvezali.

Gianetto, ki je ležal na tleh povezan kot butara, je obrnil glavo proti Fortunatu, ki se je približal.

— ... sin! mu je viknil bolj z zaničevanjem kot z jezo.

Deček mu je vrgel srebrnik, ki ga je bil prejel od njega, meneč, da ga več ne zasluži: toda ujetniku je bilo čitati na obrazu, da ni pazil na to spremembo, in popolnoma hladnokrvno je odgovoril poročniku:

— Dragi moj Gamba, ne bom mogel hoditi! morali me boste nesti v mesto!

— Takoj boš skakal bolj kot koza! je odgovoril neusmiljeni zmagovalec.

— Sicer pa se ti ni treba razburjati: tako sem vesel, ker te imam v pesti, da

bi te sam nesel miljo daleč in se ne bi prav nič utrudil. Dragi, tovariš, napravili ti bomo nosilnico kar iz vej in iz tvojega površnika, na Crespoljevem posestvu bomo pa dobili konje.

— Tudi dobro! reče jetnik. Pa še malo slame denete na nosilnico, da bom lažje ležal.

Medtem ko so nekateri lovci zvižali iz kostanjevih vej nekaka nosila, drugi pa obvezavati Gianettu rano, se je na ovinku steze, ki vodi na pianoto, nenadoma pojavil Mateo Falcone s svojo ženo. Žena je bila globoko sklonjena pod ogromno težo veličanske vreče kostanja, poleg nje pa je ponosno stopal njen mož s puško v roki. Ne spodobi se namreč za moža, da bi nosil drugo breme razen orožja.

Ko je Mateo opazil vojake, mu je bila prva misel, da so prišli ponj. Toda čemu ta misel? Kdaj se je Mateo sprl s pravico? Nikdar. Povsod je bil na dobrem glasu. Bil je, kakor pravimo, čistan in spoštovan mož. Toda bil je Korzičan in goranec, Mateo je imel čistejšo vest kot kdorkoli, kajti že nad deset let ni nameril puške proti človeku; ali zmerom je bil previden in postavil se je tako, da bi se lahko pošteno branil, če bi bila sila.

— Žena, vrzi vrečo na tla in bodi pripravljena! je rekel Giuseppini.

Takoj ga je poslušala. Dal ji je puško, ki jo je nosil na ramih in ki bi ga lahko ovirala. Oni, ki jo je držal v rokah, je napel petelina in se tako počasi bližal hiši. Hodil je vzdolž ob drevju, ki je raslo ob poti in bil pripravljen, da ob najmanjšem sovražnem migljaju skoči za najobsežnejše deblo, odkoder bi lahko skrit streljal. Žena se je pomikala za njim z nadomestno puško in s torbico za naboje. V bojih mora prava žena polniti puško svojemu možu.

Na drugi strani pa so šli poročniku lasje pokone, ko je videl, da se Mateo bliža previdno s puško v rokah in z napetim petelinom.

— Če sta si Mateo in Gianetto slučajno v sorodu! je premišljeval poročnik, ali če sta prijatelja in bi ga hotel braniti, bi krogle njegovih dveh pušk z dveh strani prihajale k nam tako naravnost kot pismo po pošti, in če me vzame na meho, ne bo nihče gledal na našino sorodstvo...

V tej zadregi je prišel na drugo misel, da je šel sam Mateonu ranoti, da mu pojasni zadevo in ga nagovori kot

starega znanca. Vendar se mu je zdela kratka razdaja, ki ga je ločila od Mateona, strasansko dolga.

— No, ej, dragi tovariš, je vpil, kaj naj to pomeni? Kaj me več ne poznaš, jaz sem, Gamba, tvoj bratranec!

Mateo se je ustavil, ne da bi zinił besede in kakor je oni govoril, tako je on dvigal puškino cev, da je bila obrnjena proti nebu, ko jo je zagrabil poročnik.

— Dober dan, brate! je pozdravil poročnik in mu prožil roko. — Ze došlo te nisem videl.

— Bog daj, brate!

— Prišel sem, da mimogrede pozdravim tebe in teto Pepo. Danes smo se že nahodili; vendar nam ne sme biti žal truda, ker smo imea izvrsten lov. Pravkar smo ujeli Gianetta Sanpiera.

— Hvala Bogu! je vzkliknila Giuseppa. — Pred tednom nam je ukrad moznoko kozo.

Te besede so prijale Gambi.

— Reveži! je pripomnil Mateo. Lačen je bil.

— Zlodej se je branil kot lev, je nekoliko poparjen nadaljeval poročnik. Ubil mi je enega lovca, pa to mu ni bilo dosti, moral je odsekati roko kapralu Chardonu; sicer pa ni mnogo škode, saj je bil Francoz. Nazadnje se je pa še tako skril, da ga niti vrag ne bi bil našel. Brez malega Fortunata ga ne bi bil nikdar našel.

— Fortunato? je kriknil Mateo.

— Fortunato? je ponovila Giuseppa.

— Da, da. Gianetto se je skril pod kup sena tam zdoaj, mali pa mi je izdal zvižajo. Povedal bom tudi njegovemu strcu županu, da mu bo poslal lepo darilo za trud. Njegovo in tvoje ime pa bom napisal v naznanilu, ki ga bom poslal gospodu glavnemu odvetniku.

— Proklet! je potihlo izustil Mateo.

Dospeli so k vojakom, Gianetto je že ležal na nosilnici, pripravljen za odhod. Ko je zagledal Mateona v družbi z Gambi, se je čudno nasmešnil, se obrnil proti hišnim vratom in pljunil na prag, rekoč:

— Izdajalčeva hiša!

Samo en človek je bil in še ta namenjen v smrt, ki se je upal reči Mateonu izdajalec. Sicer bi bil za plačilo mož, ki bi s prvim sunkom opravil svoje, sedaj pa se je Mateo samo priel za čelo, kakor da mu je postalo slabo.

Ko je videl Fortunato, da prihaja oče, je tudi sam stopil v hišo. Takoj je primesel latvico mleka in jo s povešenimi očmi ponudil Gianettu.

— Proč od mene! je z grmečim glasom zavpil ujetnik. Nato se je obrnil k stražniku in mu rekel:

— Tovariš, daj mi vode!

Vojak je prijel čutaro z obema rokama in ropar je pil vodo, ki mu jo je dal mož, s katerim sta se bojevala. Nato je še zaprosil, naj mu zvežejo roki na prsih mesto na hrbtu.

— Najrajši bi ležal po svoji volji, je dejal.

Hitro so mu ugodili, poročnik je dal znamenje za odhod, se poslovil od Mateona, ki mu ni odzdravil in urnih korakov odšel proti ravnini.

Več kot deset minut Mateo ni odprl ust. Otrok se je z nemirnim očesom oziral sedaj na mater sedaj na očeta, ki se je opiral na puško in ga motril s strašnim srdom.

— Lepo si začel! je slednjič le izrinil Mateo s tihim glasom, ki pa je bil strašen za onega, kdor ga je poznal.

— Oče, oče! je vpil otrok in se bližal z objokanimi očmi, kakor bi hotel poklekiniti.

Mateo je zavpil:

— Sem, predme!

Otrok je planil v jok in se okamenel ustavil nekaj korakov pred očetom.

Približala se je tudi Giuseppa. Opazila je konec urine verižice, ki je visel Fortunatu izza srajce.

— Kdo ti je dal uro? je ostro vprašala.

— Bratranec poročnik.

Falcone je prijel uro in jo treščil ob kamen, da se je razdrobila na tisoč koscev.

— Zena, je rekel, ali je ta otrok moj?

Rjava Giuseppina lica so se pordečila.

— Kaj praviš, Mateo? Ali veš, komu si rekel?

— Dobro, ta otrok je prvi svojega rodu, ki je postal izdajalec.

Fortunato je še bolj zaihtel in kar hlupal, Mateo pa ga je nenehoma motril s svojimi risjimi očmi. Tedaj je potokljal s puškinim kopitom ob tla, jo vrgel preko rame, krenil proti goščavi in zakričal Fortunatu, naj gre za njim. Otrok ga je ubogal.

Giuseppa je skočila za Mateonom in ga prijala za roke.

— Saj je vendar tvoj sin! mu je govorila s tresočim glasom in zapičila svoje črne oči v njegove, kakor da bi kanila brati, kaj se godi v njegovi duši.

— Pusti me! je odvrnil Mateo; jaz sem njegov oče!

Giuseppa je objela sina in jokaje odšla v kočo. Padla je na kolena pred podobo Device Marije in goreče molila.

Medtem je Falcone napravil kakih dve sto korakov po stezi proti majhni globeli. S puškinim kopitom je preiskal zemljo in videl, da je mehka in da se lahko koplje. Kraj se mu je videl pripraven, da tam izvrši svojo namero.

— Fortunato, stopi za ta veliki kamen!

Otrok je storil, kakor mu je bilo ukazano. Nato je pokleknil.

— Izmoli, kar znaš!

— Oče, oče, ne ubijte me!

— Izmoli, kar znaš! je strahovito zavpil Mateo.

Otrok je med ihtenjem izjecljal očenaš in vero. Na koncu vsake molitve je oče naglas odgovoril amen.

— Ali znaš še kako molitev?

— Oče, Češčeno Marijo znam še in litanije, ki me jih je naučila teta.

— So prilično dolge, pa naj ti bo.

Otrok je s slabotnim glasom dokončal litanije.

— Ali si končal?

— Oh, oče, usmilite se me! Odpustite mi! Nikdar več ne bom storil kaj takega! Strica župana bom prosil tako dolgo, da bodo pomilostili Gianetta!

Mateo je napel petelina na puški.

— Bog ti bodi milostljiv!

Otrok se je obupno trudil, da bi vstal in objel očetu kolena; toda ni bilo več časa. Mateo je sprožil in Fortunato se je zgrudil mrtev.

Ne da bi se ozrl na mrtveca, je Mateo krenil nazaj proti hiši po lopato, da bi zagrebel sina. Komaj je storil nekaj korakov, ko mu prileti naproti Giuseppa, ki jo je prestrašil strel.

— Kaj si naredil? je viknila.

— Kar je zahtevala pravica!

— Kje pa je?

— V globeli. Ga bom že zakopal. Umrl je kot kristjan. Plačal bom maše zanj. Povej zetu Teodorju Bianchiju, da lahko pride k nam na stanovanje.

Prevel Joža Gregorič

Gobavost je ozdravljiva

Kdor je kdaj potoval po Orijentu, je videl mnogo nesrečnih gobavcev. V cunje zaviti sede ob cestah in s hripavim glasom prosijo mimoidoče usmiljenja. Človeka strese groza, če jih pogleda, zakaj v obrazih teli nesrečnikov ni več nobenega človeškega izraza. Globoko udrtine jim zlijačo tam, kjer imajo ljudje nos, usta in oči. Na rokah jim že manjka nekaj prstov, ki so v bolezni polagoma segnili in odpadli. Okoli njih se razširja čuden smrad. Izvrženi so iz človeške družbe in životarijo v bedni brezupnosti, dokler se jih ne usmili smrt.

Zoper gobavost ni nobenih zdravilnih rož, pravijo ljudje, ki vobče nekaj vedo o gobavosti. Uverjeni so, da gobavcem ni pomoči. V Mozesovih postavah se sicer najdejo nekatere določbe, kako se ima ravnati bolnik, ki je ozdravel, ali vzlic temu je skoro gotovo, da tudi Judje za Mozesovih časov zoper gobavost niso poznali zdravila in da je povsem pravilno ljudsko naziranje, da je tisti, ki se ga je lotila ta strašna bolezen, izgubljen in da kar lahko obračuna z življenjem.

Posledica te ljudske sodbe je, da se večina gobavih skriva pred ljudmi, dokler jim je le mogoče. Bolj ko napreduječa bolezen jih muči bojazen, da jih bod ljudje poglani z doma: iz kroga svojcev in prijateljev. Pri tem pa čutijo, kako bolezen vse bolj napreduje in trepečejo pred dnem, ko jim je ne bo več moči prikrivati. Tedaj jih bodo neusmiljeno iztirali iz hiše in poslej se jih bo vsak izogibal, kakor strupa, čeprav jim ne bo treba, kakor nekdaj nositi posebnega oblačila in s kljci »nečist« opozarjati mimosdoče nase. Strah pred družabnimi posledicami bolezni in prizadevanje, da bi jo kolikor moči dolgo utajili, sta vzroka, ki v največji meri pospešujeta razširjanje gobavosti. Največkrat si človek to bolezen naleze s tem, da živi skupaj z gobavcem, ki iz tvorov na rokah in iz sluznic izloča bacile. Po najnovejši statistiki računajo, da je na vsem svetu okoli 2.800.000 gobavcev. Kitajska in Indija si jih delita 1 milijon, na Afriko jih odpade 525.000, na Rusijo 150.000. Izmed evropskih držav je najmanj gobavcev v Nemčiji: 8. Na Francoskem so jih pred tremi leti naštehi 200 in v Španiji 1. 1914. 898.

2.800.000 gobavcev, to je grozotna številka. Vsak 640. človek ima tedaj to

strašno bolezen. Nemara bo kdo ugovarjal, da so podatki za Kitajsko, Indijo, Afriko in za Rusijo netočni, da so gobavce samo površno precenili. Vladni census je za Indijo objavil komaj desetino gornjega števila. Toda natančnejša opazovanja so pokazala, da je cenitev po uradni statistiki premizka. V neki indijski vasi se je primerilo, da je zdravnik izmed radovedne množice, ki se je bila na cesti nabrala, izsledil 30 gobavcev, ki pa noben ni bil policijsko prijavljen. Z gotovostjo je moči trditi, da bi se na Kitajskem in v Indiji namah pojavili še sto tisoči novih gobavcev, čim bi imeli upanje, da jih bo kdo ozdravil.

Danes gobavost ni več brezupna bolezen. Sedaj že poznamo zdravila zanjo.

Zdravljenje gobavosti je odeto v to-le romantično zgodbo: V starih časih, še preden je hodil po svetu Buda, tako pripovedujejo v Indiji, je živel kralj Oksagarit po imenu. Imel je pet sinov in pet hčera. Najstarejša med njimi, Pija, je bila gobava. Njeni bratje in sestre so jo pod pretvezo, da napravijo skupen izlet, odvedli globoko v gozd v neko votlino, kjer so jo dobro oskrbeli z živežem in jo tam pustili samo. V tistem času pa je živel ne daleč od te votline Rama, nekdanji kralj benareški, ki je bil tudi gobav in se je zaradi tega odpovedal prestolu ter se zatekel v gozdno samoto, kjer se je hranil z listjem, koreninami in sadeži. Zlasti je čislal listje nekega drevesa, ki ga domačini imenujejo Chaulmoogra ali kalav, čigar botanično ime pa je Hydnocarpus Kurzii. In od sadežev tega drevesa je ozdravel. Napotil se je iz gozda in je sledeč tigrovim stopinjam našel princeso Pijo v njeni votlini. Tudi njej je pripomogel k zdravlju s tem, da ji je dal listje zdravnega drevesa. Nato se je oženil z njo in princesa mu je rodila 16 dvojčkov — 32 zdravih dečkov.

Tako je bilo po besedah pripovedke najdeno zdravilo zoper gobavost. Nekaj stoletij so ga že uporabljali v Indiji in dosegli z njim večje in manjše uspehe, ne da bi kdo natančneje raziskoval: v čem prav za prav tiči zdravilnost tega listja. Šele 1906, ko je nemški prof. dr. Engel v Kairu izločil iz listja in sadežev chaulmoogre neko olje, je napočila v zdravljenju gobavosti nova doba. Zadnja leta svetovne vojne je uspelo pridobivati iz tega olja nekatere kemične

izvlečke, s katerimi so zdravniki dosegli presenetljive uspehe. Iz nekega indijskega zavetišča za gobavce, so po nekaj let trajajočem zdravljenju že lahko odpustili 99 mož, žena in otrok, popolnoma zdravih v domovino. Tudi od drugod so poročali o enakih uspehih. Pri drugih bolnišnicah, ki jih ni bilo moči tako ozdraviti, da ne bi več izločali bacilov, pa so dosegli vsaj veliko olajšanje bolezni.

Danes se vidi, kakor da je gobavcem vzšla nova zarja upanja. Dr. Muirja s tropske medicinske šole v Kalkuti je dolgoletno študiranje gobavcev privedlo na misel, da bi jim vbrizgaval kalijev jodid. Gobavo staničevje se pri tem zelo naglo razkroji, in zdravo staničevje sproščene bacile mnogo hitreje uniči. S

temi injekcijami se v šestih tednih doseže prav toliko, kolikor s chaulmoogro v enem letu. Dr. Wade, vodja velike kolonije gobavcev na Filipinih, ki zdravi po Muirjevem načenu, trdi, da je gobavost v prvem stadiju vselej ozdravljiva. V petih letih je ta zdravnik lahko odpustil iz svoje kolonije tisoč popolnoma ozdravljenih gobavcev.

Pred desetletji je neki zdravnik na vprašanje, kako pomagati gobavcem, odgovoril: »Kroglo, če je protestant, v samostan, če je katolik.« Tak ciničen odgovor danes ni več potreben. Gobavost je ozdravljiva in bi jo bilo moči v teku ene generacije popolnoma zatreti, ako bi se v deželah, kjer najbolj razšaja, pobijala smotrno in po najnovejših izsledkih medicine.

S podmornico do severnega tečaja

O drznem načrtu, vrednem razgrete fantazije kakšnega Julesa Vernea, so poročali te dni. Sir Hubert Wilkins, slaven avstralski letalec in raziskovalec obeh zemeljskih tečajnih pokrajin,

vzbudila splošno občudovanje v Ameriki in na Angleškem, istotako po vsem ostalem kulturnem svetu.

Podmornica »Defender«

Prva ideja za to slajno ekspedicijo poteka še iz časa, petnajst let tega, ko je bil Wilkins drugi poveljnik Stephensonove kanadske ekspedicije v severne dežele. Komandant Stephenson je prav za prav prvi pobudnik nameravane Wilkinsove ekspedicije. Že takrat je izrazil domnevo, da bi mogli s podmornico posebne konstrukcije prodreti do tečaja in danes ni nič manj prepričan o tem, da bo njegov nekdanji častnik popolnoma uspel.

Wilkins je po povratku s svoje zadnje letalske ekspedicije v dežele okoli Južnega tečaja zbral potrebne fonde za zgradbo te podmornice in v teku treh tednov mu jo bo izgotovila družba Simon Lake v Connecticutu (Zedinjene države). Podmornica, ki ji bo ime »Defender«, bo združevala v sebi najnovejšo tehnično izpopolnitve v ladjedelniški stroki. Dolga bo 33 m, široka 4 m. Opremljena bo z dvema motorjema Dieslovega tipa, ki ji bosta dala pod vodo hitrost 13 km na uro, na površini pa 18 km na uro.

Strojnemu oddelku bo poveljeval komandant Sloan Dannenhofen, priznan strokovnjak, a v pomoč mu bo deset mož iz posadke.

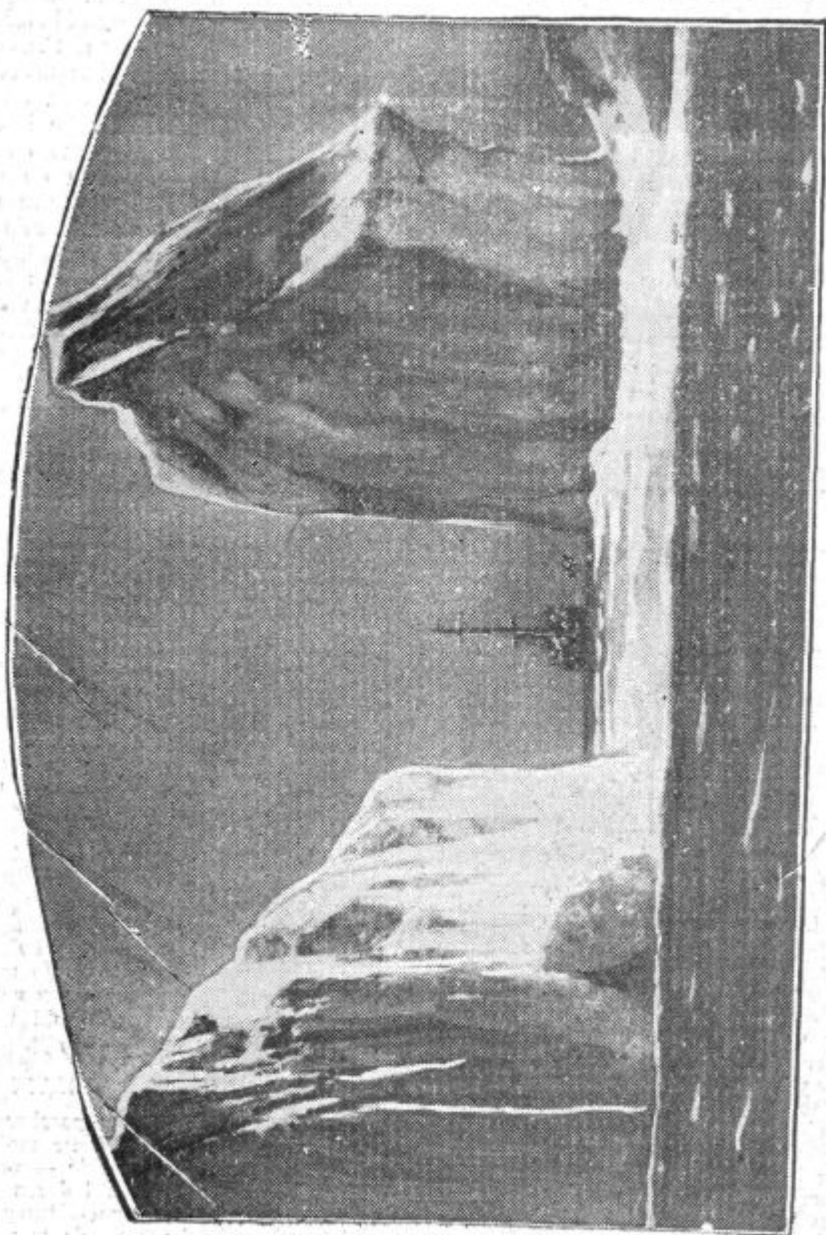
Herbert Wilkins

Je izjavil, da hoče s podmornico prepluti severni Ledeni ocean med Spitzbergi in Aljasko. Njegova namera je

Specialne naprave

Med karakterističnimi napravami »Defenderja« je treba omeniti posebno dvigalo, ki bo dovoljevalo posadki, da bo pod površino morja polagala mi-

Podmornice so že večkrat uporabljali v vlogi ledolomilcev, a nobena ni bila opremljena s tako perfektnimi akcijskimi in varnostnimi napravami. Morda se bo Wilkins namestu min poslužil za lomljenje ledu tudi posebnih kemičnih

Ledeno morje severno od Spitzbergov

ne za razstreljevanje ledenega oklopa. Druga naprava ob ladijskem trupu bo pogreznila podmornico z veliko hitrostjo po položitvi mine in jo odstranila z nevarnega mesta še pred eksplozijo.

snovi, kakor so to delali že njegovi predniki.

Kar se tiče posadke, jo bo konstruktor Simon Lake izbral med najboljši iz-

vežbanim moštvoim ameriške mornarice.

Teoretično je čisto mogoče, da bi mogla z vsemi tehničnimi pripomočki izpopolnjena podmornica doseči severni tečaj pod ledeno pregrado. Treba je vedeti, da niso doslej odkrili še nobene kopnine okoli njega, povsod se razteza tu vodovje Ledenega oceana. Sicer nam je znanih o globočini in drugih lastnostih tega oceana le malo podatkov, zdi se pa, da ne bo tvoril, vsaj kar se tiče globočine, nobene ovire. Wilkins sam je dosegel njegova tla z grezalom in to v sibirskem predelu še le pri 6000 m. Amundsen je izmeril v bližini Spitzbergov globočino do 5000 metrov, Peary je trdil, da ni zadel na severnem tečaju samem dna niti v globini 10.000 m.

Tudi marsikaj drugega ne bi delalo ovir. Treba je pomisliti, da je sir Wilkins osebnost, ki je preizkusila svoje znanje in svojo moč že na celi kopici nič manj nevarnih in negotovih ekspe-

dicij. Tudi vožnja s podmornicami mu ni nič novega. Vztrajal je na takšnih vožnjah po cele mesece, dočim bi ta ekspedicija po njegovih računih zahtevala komaj mesec dni časa v najboljši letni dobi. Sploh pa ne bi bil prav nič odvisen od vremenskih muh.

Samo dve stvari sta, ki ju navajajo skeptiki kot razlog proti optimističnim naziranjem Huberta Wilkinsa. Praviijo, da je znašal dosedanjí najširši podvodni akcijski radij podmornic kvečjemu 350 kilometrov, a v globočino so šle kvečjemu do 100 m — dočim dosegaio masivi ledene pregrade mestoma po nekoliko sto metrov globočine. Kako naj pride podmornica podnje? In če že pride, s kakšnimi silnimi eksploziví naj razpolaga, da jih razbije in si odpre pot na prosto? To sta dve težki vprašanji, na kateri ne ve niti Wilkins odgovora. Vendar pa ni zaradi tega prav nič manj odločen preizkusiti še enkrat svojo moč.

VPLIV VREMENA NA ČLOVEKA

O tem problemu, ki je akuten zlasti spomladi in jeseni, piše v aprilskem »Kozmosu« dr. E. Wittermann. Da ima podnebje velik vpliv na človekovo občutje in duševno nastrosenje, je menda preizkusil vsak čitatelj na samem sebi. Tudi zgodovina je polna dokazov, kako veliko vlogo ima podnebje v življenju narodov. Kaj je tako mikalo severnjaške Germane na jug — v Italijo? To hrepenenje po jugu imajo Nemci še dandanes. Ali ne bi bila podoba Evrope čisto drugačna, če ne bi huda ruska zima uničila vojske Napoleona I., ki je prodira že do Moskve? Spominjamo se dejstva, ki ga navaja Hufeland: v novembru, ki je v meglenem Londonu najturobnejši, je že od nekdaj največ samomorov. Oblačno, čmerno nebo silno znižuje življensko bodrost in optimizem občutljivih ljudi, solnčen dan vpliva včasí prerajajoče. Zlasti v planinskih in v primorskih krajih je sila nadležen veter jug: ljudje postanejo pod njegovim vplivom nejevoljni in otožni. V Inomostu se to čuti prav posebno: nekateri bolj občutljivi osebe stori jug nespodobne za vsako dalo. Vpliv juga je pa čisto holecenski: ljudje slabo spe, trpijo za glavobolom, srce jim nepravilno utriplje in celo prebavila se jamejo upirati. V vzhodnih deželah je na slabem glasu veter, ki se imenuje »casard«. Občutljivi ljudje nenedoma pobesne, počenjajo nasilja, nekaterim se celo trenutno zmeša pamet. — Vpliv vremena na človeka je kaj različen: včasí je lep dao prava naslada, drugekrat pa

nam utegne vzbuditi čmernost in otožnost. Treba je pogledati vremensko poročilo: oni dan je bil visoki zračni tlak s severovzhodnim vetrom, ta dan pa je bil nizki zračni tlak z jugozapadnim vetrom. Vsako vreme, ki traja predolgo, vzbuja neugodje, naj bo lepo ali grdo. Ob stanovito lepíh dneih si zaželimo izpremembe: dežja. Zanimivi, a še nejasni so vremenski vplivi na duševno bolne. Prav tako so ljudje različno dojemljivi za izpremembo klime: temu prija morskí zrak, onemu pa je sila nadležen in škodljiv. Ta se nemara najboljše počuti v planinskem vzduhu, ki je drugemu preoster. Brez dvoma je vreme v človeškem življenju važen činitelj, ki vpliva na telo in duha. Vendar ne gre, da bi pretiravali in se dali preveč voditi od tega hudomušnega in nepreračunljivega gospodarja. Skušajmo njegove vplive premagovati z voljo in sugestijo in se zavedajmo, da je na zemeljski krogli le malo krajev, kjer bi bili ljudje zadovoljni s podnebjem.

NOVO ZDRAVLJENJE PARALIZE

Znano je, da je možganska paraliza, na pačno imenovana tudi omeščanje možgan, — posledica zanemarjene sifilide — veljala dolgo časa za neozdravljivo bolezen. Danajski psihiater prof. Wagner-Jauregg je dosegel izvrstne uspehe, tako da je paralitike umetno okužil z malarijo. Sedaj je prof. Kilm uspešno preizkusil nov način zdravljenja: bolnikom je umetno vcepil povzročitelje tako zvane mrzlice podganjega ugriza.

Dr. Vladimir Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

Pojem čarovništva in razdelitev snovi

Vera v nadnaravna bitja, ki vplivajo na usodo zemljanov je stara kakor človeški rod. Prvotni preprosti človek si ni mogel razlagati prirodnih sil, ki so mu koristile ali škodovala, kakor n. pr. vremenskih izprememb, vzrokov rojstva, zdravlja, bolezni in smrti ljudi in živali. Zato je mislil, da povzročajo vse te izpremembe njemu podobna, pa mnogo močnejša višja bitja. Če so mu bila ta bitja naklonjena, jih je častil in smatral za jasna božanstva (dii od divus = jasen); sovražnih bitij pa se je bal in jih smatral za črne demone. Ker pa so posamezni ljudje vsled natančnejšega opazovanja (vremenski preroki), zaradi svojega poklica (zdravniki, zvezdoznanci) ali radi svoje prirodne padarjenosti (izumitelji) te sile bolje poznali, so mislili drugi, da morajo biti ti ljudje v posebni zvezi z božanstvi ali z demoni in da morejo z njihovo pomočjo ljudem koristiti ali škodovati. *Vse te osebe, so čarovniki v širšem pomenu besede.* Čarovnik, ki je s pomočjo božanstva ljudem koristil, je bil obče spoštovan in občudovan čudodelnik, prerok ali svetnik; čarovnik pa, ki se je posluževal pomoči demonov drugim v pogubo, je bil osovražen čarovnik v ožjem pomenu. Razlikovati moramo torej dve vrsti čarovništva: *belo ali teurgično* t. j. čudodelstvo (lat. divinatio) in *črno ali demonično* t. j. čarovništvo v ožjem smislu, zvano tudi »črno šolo« (lat. magia). Izraz »čarovništvo« pa rabimo samo za drugi (ožji) pojem.

S čudodelstvom (divinacijo) so sorodna prerokovanja in obujanje mrtvih, ki se vrše tudi s pomočjo božanstev (dobrega principa). Tem pojmom pa odgovarjata v čarovništvu (»črni šoli«, magiji) pojma vedeževanja in zagovora mrtvih (nekromantija). Vera pa je deloma umstveno, deloma čustveno razmerje med človekom in božanstvom (bogom, neskončnim razumom, vsemirjem itd.), ki je lastno vsem razumnim bitjem. Veri nasproti na pa je vraža, ki pripisuje stvarim skrivnostne sile, ki jih stvari nimajo. V čarovništvu pa imajo vedeževanje,

zagovori mrtvih in vraže le postranski, dopolnjujoči pomen.

Naravno je, da so smatrali ljudje čarovništvo vedno kot zločin proti božanstvu in proti človeški družbi. Zato najdemo čarovniške procese v vseh časih in pri vseh narodih. V drugi polovici srednjega veka in v začetku novega veka pa dobe ti čarovniški procesi v katoliških in protestantovskih deželah poseben, izrazit značaj in sicer kot posledica krščanske dogme o demonih (hudičih) in cerkvene inkvizicije. Zato razlikuje nemška znanost strogo med izrazoma »Zauberei« in »Hexerei«; slednji se nanaša samo na moderne čarovniške procese. Žal, naš jezik nima za ta dva različna pojma dveh različnih izrazov; kajti tudi starejši, sedaj zastareli izrazi »čarodelstvo«, »coprnija«, »coperništvo« (»copernike«, »copernica« in »veša« — hrv. večtica) — vsebujejo oba pojma »Zauberei« in »Hexerei«. To novejšo čarovništvo (Hexerei) pa je plod dolgotrajnega zgodovinskega razvoja, ki se začne že v starem veku, ki dobi v zgodnjem srednjem veku krščanski značaj, v poznejšem srednjem veku — v dobi skolastikov — pa neko znanstveno utemeljitev in ki se razvije končno pod vplivom cerkvene inkvizicije, ki uvede znanstvene podatke v praksi v strašno, skoraj nerazumljivo duševno epidemijo, ki nima v človeški zgodovini primera. Ta epidemija traja v katoliških in protestantskih deželah več stoletij, dokler počasi ne poneha vsled zmagonosne moderne, predvsem prirodoslovne vede. Zato moramo deliti zgodovino čarovništva in čarovniških procesov v naslednja poglavja: 1.) čarovništvo v starem veku (do okoli l. 476 po Kr.). — 2.) prvi pojavi modernega čarovništva (okoli 476—1230); 3.) znanstvena utemeljitev modernega čarovništva, cerkvena inkvizicija in prvi moderni čarovniški procesi (ok. 1230—1484); 4.) »klasična« doba čarovniških procesov (okoli 1484—1700) in 5.) doba propada do časa, ko preneha čarovniški procesi (okoli 1700—1750). Poudariti pa moramo, da so navedene letnice popolnoma splošne in da označujejo posamezne dobe samo približno, ker segajo te dobe često ena v drugo, ker so se

pojaviili novodobni čarovniški procesi v raznih krajih v dokaj različnih časih in z različno silo ter so tudi prenehali tu prej, tam pozneje.

V drugem delu obravnavamo različne razlage čarovništva in vzrokov čarovniških procesov, ki nam pojasnijo jejo bistvo čarovništva natančneje.

Splošna zgodovina čarovništva in čarovniških procesov

I. poglavje.

Čarovništvo v starem veku (do ok. 1. 476 po Kr.)

Za točno zgodovino čarovništva v starem veku bi bila potrebna posebna obširna knjiga. Za zgodovino poznejših čarovniških procesov pa so važna predvsem sveto pismo stare in nove zaveze ter določila rimskega prava o divinaciji in magiji. Razen tega so vplivali na razvoj poznejšega čarovništva čarovniške predstave nekaterih drugih kulturnih narodov. Ker pa igrajo te predstave bolj podrejeno (dopolnjujočo) vlogo, se moramo pri opisu čarovništva teh narodov omejiti samo na to, kar je vplivalo na razvoj modernega čarovništva.

1. Prazgodovinska doba

Lahko rečemo, da se začne zgodovina človeškega rodu s čudodelstvom in s čarovništvom. Čudodelnik in čarovnik sta namreč prvi avtoriteti, ki jih pozna zgodovina. Brez avtoritete pa je razvoj človeškega rodu nemogoč. Tesurgični in magični čarovniki so prvi duhovniki, ker posredujejo med dobrimi in hudobnimi duhovi in ljudmi. Samo oni poznajo čarovniške izreke, ki morejo vplivati na voljo božanstev. Čarovniki pa imajo tudi moč s pomočjo demonov ljudem škodovati s tem, da povzročajo bolezni in smrt ali pa koristiti s tem, da preženejo s pomočjo božanstev bolezni itd. Zato so bili čarovniki tudi prvi zdravniki. Čarovnik more izslediti tudi tistega, ki je s hudim pogledom ali na kak drug način povzročil nesreče in ga zato kaznovati. Tako je čarovnik obenem prvi sodnik in zakonodajalec. Četudi so čarovniki prazgodovinske dobe v posameznih primerih koristili, je bilo vendar njihovo delovanje v splošnem usodepolno, ker so čarovniki iz lakomnosti in osveste zlorabljali svojo moč in zato vero v

demone vedno bolj utrjevali in stopnjevali. Tako se je pri nekaterih primitivnih narodih razvil naravnost kult hudiča. Saj obožuje dandanes velik del osrednje Afrike satana kot boga ali vsaj kot višje bitje. Satanu se daruje, da se potolaži. Žrtve so pogosto ljudje; s človeškimi žrtvami v zvezi pa je kanibalstvo. Oboževanje hudiča je znano tudi Mongolcem (šamaizem) in Indijcem. — Kako važno vlogo je imel čarovnik že v najstarejših časih, nam dokazujejo »čarovniške slike«, ki so se nam ohranile v duplinah pračloveka (n. pr. na južnem Francoskem). (Gl. Schanz str. 8—12 in dr.)

2. Egipčani

Egipt je veljal že v starem veku kot domovina razvite čarovniške umetnosti s stalnimi pravili in oblikami. Egipčansk-čarovništvo je razvilo iz rafinirane bogoslovne filozofije, predvsem iz skrivnostnega Ozirisovega kulta in mita. Vodilna ideja tega čarovništva (v širšem pomenu) je pregnati s pomočjo duhov vsu zlo zemeliskega življenja in postati tako bošu podobni. Zato je bila v Egiptu razlika med dobrimi in hudobnimi duhovi znana. Čarovnik se je identificiral z božanstvom in silil z določenimi formulami bošove, da so mu izpolnili njegove želje. — Čarovniška literatura starega Egipta je zelo obširna. Papirusi (v Londonu, Parizu, Turinu in Leydenu) nam govorijo o kiki zoper krokodile, kače, hude poglede, bolezni itd. Tot, bog meseca in časa ter izumitelj pisarve je obenem bog čarovnikov. On jih uči, kako se morajo prastare, preprostemu ljudstvu neznane besede pravilno izgovarjati in naglašati (ma-cheni = pravilni naglas), ker čarovniški izreki sicer nimajo moči. Zelo razvita se bila prerokovanja (mantika) kakor tudi tolmačenje sanj (Egipčanski Jožef). Čarovniki (duhovniki) pa so vplivali tudi na potek zvezd. To čarovništvo igra veliko vlogo pri kultu mrličev, kar nam dokazujejo številni hieroglifi na piramidah in v kraljevih grobovih. Ti narisi in sološno priljubljeni amuleti (skarabeus), ki so se polagali mrtvecem v grob, naj izpolnijo želje pokojnih in naj jih ščitijo pred škorpionji in kačami. Sv. pismo omenja često čarovništvo starih Egipčanov kakor n. pr. Gen. 41. 8; Ex. 7. 11. 22; 9. 11; Is. 19. 3; Ps 58. 6; Jer. 8. 17 itd. (Schanz str. 15—17 in dr.).

3. Asirci in Babilonci

Iz Kaldeje imamo čarovniške spomenike že iz predsemitske dobe. Leta 1866. je našel namreč angleški orientalist *Henry Rawlinson* v kraljevi palači v Ninivah obširno delo o čarovništvu na več ploščah (v klinopisu), ki jih je dal zbrati za svojo biblioteko asirski kralj *Asurbanabal* (7. stol. pr. Kr.). Te plošče so napisane v akkadijskem ali sumeričnem jeziku, t. j. v jeziku prvotnih turansko-mongolskih prebivalcev Kaldeje (Akkad) Akkadijscev (ž asirsko prestavo). Rawlinsonovo delo so pozneje dopolnili še drugi učenjaki kakor *Lenormant*, *Thompson*, *King* itd. Poleg najčistejših in najzvišenejših idej, ki nas spominjajo zelo na sv. pismo, posebno na Davidove psalme (kakor da je ustvaril stvarnik človeka popolnega in brez madeža, da pa se je človek vdal po lastni krivdi demonom in da more postati zopet popoln le z ljubeznijo in s kesom), se nahajajo na teh ploščah številni čarovniški izreki proti hudobnim duhovom, boleznim itd. Dobri duhovi so geniji ali polbogovi. Hudobni duhovi (utuq) so sence, pošasti, vampirji, nočni možički in ženice (lillal in kiel-lillal) itd. Znani so bili »hudi pogledi«, »hude besede« itd. Čarovnik ima absolutno moč čez narodo, elemente in duhove. Za časa kralja Sargona I. (okoli l. 2000 pr. Kr.) dobe važno vlogo duhovniki, imenovani *kaldejci*, ki so prerokovali iz teka planetov bodočnost in človeško usodo. Tako je nastala *astrologija*, ki se je razširila odtod po vsem svetu in se ohranila deloma še do današnjega dne. Astrologija nima kot taka za poznejše čarovništvo večjega pomena. Važna pa je, ker je ohranila stare čarovniške tradicije, ki so se z astrologijo vred razširile po vsem svetu. V astrologiji Asircev in Babiloncev postanejo namreč zvezde bogovi, ki obvladujejo demone. V astrologiji so se tudi ohranili stari in pozneje povsem nerazumljivi izrazi in oblike nekdanjih Akkadijcev. Veliko vlogo igrajo v čarovništvu predvsem elementarna božanstva. Ea, bog čarobnih moči in razodetij (ki je znan že Akkadijem), pozna edini »najvišje ime« t. j. božanstvo, ki vse obvlada in s tem tudi vse skrivnosti v kraljestvu duhov. Strašna prokletstva izvršuje bog nevihte *Rammon*, *Nebo* daje ugodne sanje in ščiti tako ljudi pred številnimi demoni. Že Asircem in Babiloncem so bili znani

demoni, ki občujejo spolno z ljudmi, t. j. incubusi in succubusi, ki igrajo v poznejših čarovniških procesih tako važno vlogo. — Čarovniki (kaldejci), so se obračali na imenovana dobra božanstva, da bi odvrnili bolezni (posebno mrzlico in kugo) ter druge psihične in fizične nezgode. Uroke so izgovarjali mrmraje (kakor poznejše čaravnice), navadno ponoči, ko vladajo demoni. Razen tega so se posluževali raznih amuletov in talismanov, posebno, da odvrnejo »hudi pogled«. Asirsko-babilonska magija je — v nasprotju z egipčansko — pretežno spiritistična, t. j. njen izvor je strah pred demoni. Tudi to magijo omenja sv. pismo večkrat. V starem Rimu je bila zelo razširjena tako, da so Rimljani imenovali »Chaldaei« vedeževalce sploh. (Soldan I., str. 14. in sl., Schanz str. 17 — 20 i. dr.).

4. Indijci

Indija je bila že v najstarejših časih pod popolnim vplivom čarovništva, kakor je še dandanes. To čarovništvo je vplivalo na sosedne narode in prešlo (posebno iz časa *Aleksandra Velikega*) tudi v Evropo. — Že daritve, ki jih omenjajo »Vede« imajo izrazit čarovniški značaj, ker so samo sredstva, s katerimi skuša duhovnik (bramanec) obvladati bogove. »Atharvaveda«, »Kaušikasitra« in druge zbirke bogoslovne vsebine vsebujejo točna liturgična navodila za čarovništvo. Vobče je bramanec predvsem čarovnik, ki pozna tudi nebeška znamenja in zato najvažnejši svetovalec knezov. Zelo važno vlogo igrajo v čarovništvu nešteta zarotovanja s simboličnimi dejanji, s katerimi skuša čarovnik doseči dolgo življenje, moško potomstvo, bogastvo, zdravje, uničenje sovražnikov in tekmecev itd. Tako n. pr. ubije sovražnika, če prebode njegovo podobo ali če razreže in zakoplje kuščarico. Tekmeča uniči, če sune s palico (simbol bliska) v tla. Vsa ta dejanja pa so učinkovita le, če izgovarja čarovnik pri tem gotove besede s določenim naglasom in izgovarjavo (ritmom). Neštevilna so sredstva zoper začaranje n. pr. če se izgovarjajo sveta in skrivnostna imena, če se nosi na desnici kovinast obroč, ali amuleti okoli vratu in podobno. Priljubljeni so bile »protidaritve«, ki naj zmotijo demone, katerim daruje zaklinjevalec. Pa tudi z drugimi sredstvi se morejo duhovi va-

radi, n. pr. da se zapusti hišo bolnika skozi kako neobičajno odprtino (dimnik i. dr.). Večkrat rote zaklinjevalci demone, naj gredo drugam n. pr. z besedami: »O Takman (demon mrzlice), idi k Munjavant ali k Balhika (dva oddaljena naroda), napadi tam sudraženo (iz najnižje kaste), ki je zdrava in stresi jo, o Takman!« — Tudi vzvišeni nauki *Buddhe* niso mogli čarovništva odpraviti ali vsaj zaježiti. Njegovi nauki so ostali širokim ljudskim plastem nerazumljivi. Tako so se ohranile le zunanje oblike, ki so čarovništvo le še pospeševale. Važno vlogo igra sveto število 108 (toliko imen ima jo solnce, 6. buddha in boginja Tara; toliko delov ima tibetanski kanon (Kanjur), toliko jagod ima budistični rožni venec itd.). Kdor izgovori to število (posebno imena solca) dobi ženo, bogastvo, potomstvo, spomin na prejšnja rojstva itd. S čarovniškimi litanijami se slave demoni (Devī, Ganga, Šiva itd.). Čarobni izreki postanejo tako pogosti, da jih opravljajo posebni molitveni mline. Druga čarovniška orodja so čarobne posode, sekire, biseri itd., s katerimi se doseže nevidljivost, neranljivost in drugo. Nauk o reinkarnaciji je brezdomno vplival na predstavo, da se more spremeniti človek v žival. Posebnost indijskega čarovništva je ritualna obleka čarovnikov, (Hardy str. 32 — 36, 99, 115 l. dr.; Schanz str. 20 — 23).

5. Perzijci

Vera starih Perzijcev je vsebovala najrazličnejše elemente: najplemenitejše ideje in smešne obrede. Posredno so pospeševali čarovništvo *Zoroastrovi* (Zaratustrovi) nauki in *Mitrov kult*,

ki se je razvil deloma iz Zoroastrovih nauk. Po naukih obeh religij, ki ste po svojih predstavah o božanstvu, po svoji morali in po svoji kozmologiji najpopolnejši paganski religiji, vlada ta vsemir dva glavna bogova: *Ormuzd*, bog svetlobe in resnice in *Ahriman*, bog teme in laži. Ormuzd gospodaruje čez veliko število dobrih duhov imenovanih »fravashi« in »fervers«, ki odgovarjajo genijem in polbogovom Akadijcev. Ahrimanu pa so podložni nešteti hudobni duhovi, čarovniki, čarovnice itd., ki povzročajo vse zlo na zemlji. Med obema je večni boj, ki se ga udeležuje vsak človek, bodisi kot zaveznik Ormuzda ali Ahrimana. Zoroaster prepoveduje čarovništvo najstrožje, vsled česar so prvi perzijski kralji, ki so bili še pod vplivom asirsko-babilonskega kulta, sprva preganjali njegove somišljenike. Za časa kralja Kserksa pa dobe na dvoru močnejši vpliv, tako da so slednjič obvladali ves kult, vzgojevali kraljeve prince itd. Tako se združijo sčasoma nauki Zoroastra in asirsko-babilonski kult (pozneje tudi grško modroslovje) v Mitraizem. Kljub Zoroastrovi prepovedi čarovništva, je bilo čarovništvo tudi pri Perzijcih razširjeno. Sredstva zoper čarovništvo, so molitve, daritve, umivanja (s kravjim urinom) itd. Te obrede izvršujejo duhovniki, imenovani *magi*. Iz te besede se razvije latinska označba za čarovništvo »magia«, čeprav so bili magijci v resnici nasprotniki čarovništva. Omenimo še, da je postal perzijski čarovništva v 2 in 3. stol. po Kr. v rimski državi državna vera. (Schanz str. 24, 25; Söldan I. str. 22 in sl.)

(Dalje prihodnjič)

H. J. Magog

Malaga

André Sujobert je bil pravkar pretočil v kristalno steklenko vsebino zaprašene buteljke, ko je zapel zvonec na vratih njegove samske sobe.

— Ona je! je pomislil mladi mož in je skril izpraznjeno buteljko.

Naglo je preletel sobo: od cvetk v vazah do pripravljenega prigrizka je vse svedočilo o gorečem hrepenenju. Planil je k vratom, da odpre obiskovalki.

— O! je vzkliknil razočaran in nehote stopil korak nazaj. Na pragu je stal plešast in suhljat gospod z mokrim dežnikom, od katerega je kar lilo.

— Oprostite moji nadležnosti, dragi prijatelj, Zunaj lije, da ni moči čez cesto, in ker so mi bila vaša vrata najbližja, sem si pri vas poiskal zavetja, se je opravičil nevšečni gost. Ime mu je bilo Vertolan, znan pa je bil bolj po svoji ženi, ki je bila na glasu lepote.

— Zelo prijazno, je zamomljal domačin. Nenadejani poset ga je bil spravljal v zadrego.

Odnosaji med njim in gospodom Vertolanom so bili dokaj rahli in je bilo danes prvič, da ga je doletela čast njegovega poseta. Njegovi ženi je bil za novo leto prinesel cvetic in bonbonov, da se ji oddolži za povabilo na slavnostno večerjo, ki jo je priredila vsako leto Gospod Vertolan je zato menil, da mu lahko reče »dragi prijatelj«, na drugi plati pa je Sujobert čutil, da neupovedanega gosta ne more odsloviti kar tako.

Gospod Vertolan tudi ni kazal namena, da bi se dal nanagloma odpraviti. Ne da bi vprašal, je odprl vrata sosednje sobe in po domače stopil v salon.

— Glej, glej, je vzkliknil začuden. Po parfumu diši! Menda vas vendar ne motim? Vidi se mi, da nekoga pričakujete.

Če bi bil rekel »neko damo«, ne bi bil André Sujobert nič bolj v zadregi.

— Da ... ne ... To se pravi, je zajecel mladi mož.

— Ne bom silil, je diskretno odnehal gospod Vertolan. Takoj se poslovim ... kakor hitro dež nekoliko poneha. Dolej se vam ni bati. Nesrečniki, ki jih je zunaj zalotilo, so se vsi zatekli pod streho.

André je nekam dvomeče skomignil, kar si je gospod Vertolan razlagal sebi v prid. Zunaj je še zmerom preveč lilo, da bi hotel opaziti, da je njegov gostitelj kakor na žerjavi. Da prekine mučni molk, je stopil k mizici in zagledal steklenko.

— Malaga? Krasno vino; tudi jaz ga imam doma.

— Želite požirek? je ponudil Sujobert, ki se je moral premagati, da se ne bi pokazal nevljudnega.

— Pokusil bi ga, je pristal gospod Vertolan in si dal natočiti kozarec. Radoveden sem, ali je kaj drugačen od mojega.

Vešče je srknil iz čaše.

— Nektar! je vzkliknil. Prisegel bi, da je iz moje kleti. Najbrže imava istega dobavitelja.

— Ne vem vam povedati. Dobil sem ga v dar.

André Sujobert je stopil k oknu in se zagledal na ulico.

— Zdi se mi, da ponehava, je rekel nekam hlastno. Pa ne, da bi vas podil!

— Pojdem! je dobrodušno odvrnil gospod Vertolan. Ne maram vas dalje zadržavati. Do svidenja, dragi prijatelj!

★

Kdo bi mogel slutiti, da utegne požirek malage roditi še usodne posledice? Časa vina, ki jo je bil popil pri Andréju Sujobertu, je gospoda Vertolana najprej spravila do premišljevanja, potem pa malone do gotovosti: nekdo se je skrivaj zalagal z njegovim vinom. In morda ga je dotičnik — posredno ali neposredno — tudi dobavljal Andréju Sujobertu?

Od tiste minute, ko se je ta domneva utrdila v njegovi glavi, ni gospod Vertolan nič več spal in tako rekoč tudi ne živel. Prežal je na tatu, trdno uverjen, da se bo prej ali slej vrnil.

Čez šest dni je bilo konec neizvestnosti: videl je — videl na lastne oči — elegantno gospo Vertolanovo, ki se je bila vtihotapila v klet in se vrnila iz nje s steklenico nektarja, ki jo je skrila v omaro.

Njen mož, ki jo je skrivoma opazoval, je bil nemilo presenečen, toda njegovo presenečenje se je kmalu umaknilo besnemu srdu.

— Ona? Zakaj neki? Po bliskovo so mu šle misli. Za koga mi krađe vino? Sujobert, ta gizdalin, mi je priznal, da je vino dobil v dar. Vraga, moj prihod ga je bil spravljal v zadrego. Koga je pričakoval? Koga?

Koga? Nesrečni, dvakrat izdani soprog je slutil dovolj, da so se mu v duhu začeli porajati načrti za osveto.

Našel je!

Vzel je buteljko iz omare, kamor jo je bila skrila njegova žena, ji oprezno izdrl zamašek in natresel v vino prašek, ki mu je bil ostal od zadnje bolezni. Zakaj gospod Vertolan je ljubil red povsodi in si je shranil celo ostanke zdravil.

— To pot mi ne uideš, je zaškrtal in ustnice mu je skrivil peklenski usmev.

★

Gospa Vertolanova je zgodaj šla z doma.

— Obiskat grem siromake, je dejala.

Mož ni odvrnil ničesar, tudi ni pokazal, da bi bil kaj radoveden glede zavoja, ki ga je skrila pod plašč. Ko je ostal sam, se je vsedel nasproti stenski uri ter je od časa do časa pogledal nanjo.

— Zdaj!... je zamrmral. Ta trenutek pijeta... sta že izpila...

Pomel si je roke in se zločesto zasmejal. Potlej pa se je vdal mrkemu razmišljanju, iz katerega se je vzdramil za trenutek, ko je naročil kuharici, naj večerje ne pristavi prezgodaj k ognju.

— Zakaj utegnili bi se zgoditi, je napovedal zagonetno, da se bo gospa nočjo nekoliko zakasnila.

★

— Ti! je zajeceljal gospod Vertolan, zagledavši svojo ženo, ki se je vrnila mnogo pred tistim časom, ko se je sklenil vznemiriti.

Gospa Vertolanova se je videla nekam prepadla.

— Pomisli, je pripovedovala, skoro bi bila doživela pravcato dramo. Najprej se ti moram izpovedati, da sem ti bila skrivaj vzela steklenico malage. Namenila sem jo neki siromašni bolnici.

— Kaj praviš? je zajeceljal gospod Vertolan ves prepadel. Ali si ji jo dala?

— Seveda. Prosila sem jo, naj vino takoj pokusi. Toda, jedva je napravila požirek, ko jo je zvil krč in so jo po-

padle take bolečine, da sem morala poklicati zdravnika.

— Umoril sem jo! je zaječal gospod Vertolan in se z obema rokama prijel za glavo. O, zakaj ti nisem zaupal!

Ni mu kazalo drugega, kakor da ji vse izpove. Žena ga je začudena poslušala.

— Tak mene si hotel zastrupiti? je viknila ogorčena.

— Tebe in tvojega ljubimca. Oprostij mi! Toda kako se bova izmotala iz te afere?

Ni mu takoj odgovorila. Zdelo se je skoro, kakor da se naslaja na moževi zadregi.

— Umiri se, je dejala naposled. Ženska ni umirila. Pogoltnila je bila samo požirek, ki pa ga je takoj izpljunila, ker je imela pijača nagnusen okus. To mi je porodilo sumnjo. In da stvar razčistim, sem ti povedala to zgodbo. Zdaj vem vse. Evo buteljke, prinesla sem ti jo nazaj.

Gospod Vertolan je prepadel pogledal ženi v obraz. In zdajci je spoznal, da stvar prav za prav ni razčiščena in da je žena vzlic vsemu utegnila priti od Sujoberta.

Današnji dve umetniški prilogi

nam nazorno prikazujeta naš april, zimo in pomlad obenem. »Triglavska skupina iz Mojstrane« je še vsa v snegu, nižje doli pa mali izletniki s »Hi, v pomlad!« že hite na grič solncu naproti.

Na prvi sliki vidimo od leve proti desni doline Krmo, Kot in Vrata, nad njimi pa vrhove Rjavine, Rež, Urbanovo Špico Mali Triglav, Veliki Triglav in Cmir.

Obe sliki sta posneti po originalih našega mojstra evropskega slovesa, g. Frana Krašovca.

VSEBINA ŠTEV. 15:

Ante Gaber: Rihard Jakopič. — Fr. Bouštet: Avtosugestija. — Dr. B. Škerlj: Moški in ženska. — Centralna kurjawa Evrope. — F. Š.: Moderna borba na morju. — Pro-

sper Mérimée: Mateo Falcone. — Goba: vost je ozdravljiva. — S podmornico do severnega tečaja. Dr. Vl. Travner: Čarovništvo in čarovniški procesi. — H. J. Ma- gon: Malaga.

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din. polletno 40 Din. četrtletno 20 Din. mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi Ljubljana. Knaflijeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lit. polletno 16 lit. celoletno 30 lit. FRANCIJA mesečno 4 franke ČESKOSLOVAKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja. na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Fran Krašovec

Hi, v pomlad!